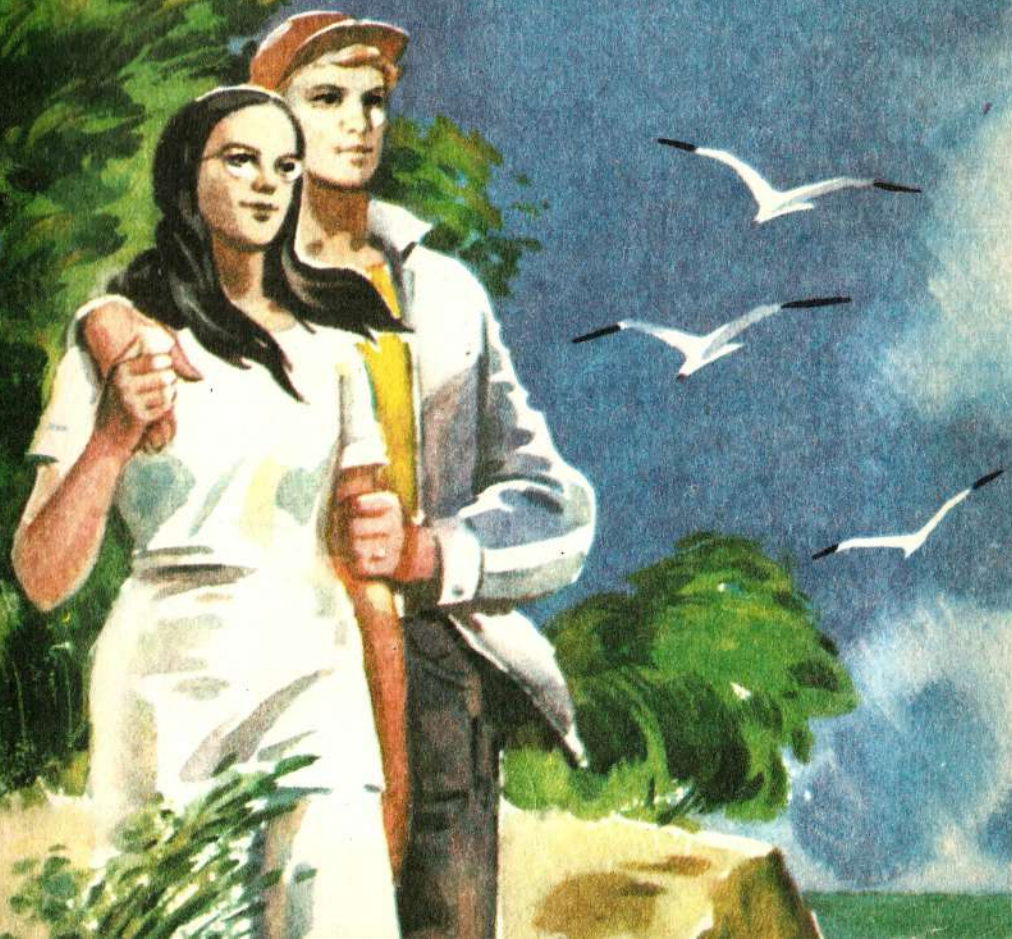

ЕРИК СІГЕЛ

ІСТОРІЯ ОДНОГО КОХАННЯ

ЕРІК СІГЕЛ

ІСТОРІЯ ОДНОГО КОХАННЯ

РОМАН

Переклад з англійської
Мара Пінчевського і
Олександра Тереха

Малюнки
Євгена Котляра

ББК 84.7США
С34

Роман сучасного
американського письменника
про зворушливе кохання студента,
сина мільйонера, до дочки
бідного італійського емігранта.
Побравшись, молодята живуть у скруті,
проте вони щасливі.
Здається, ніщо не може їх розлучити.
І справді, розлучає їх лише
трагічна смерть Дженні.

Для старшого шкільного віку

Перекладено за виданням:
Eric Segal. Love Story.—
New American Library.
New York, 1970.

С $\frac{4804040100-211}{M206(04)-91}$ БЗ—18—23. 91.

ISBN 5-301-01391-2 (укр.)

© «Всесвіт», 1974,
переклад українською
мовою
© Євген Котляр, 1991.
ілюстрації

Жила собі дівчина. Дожила до двадцяти п'яти років і померла. Що говорять у таких випадках?

Що була вона вродлива. І розумна. Що любила Моцарта, Баха, бітлів. І мене. Якось, коли вона звалила в одну купу цих світочів музики й вашого покірного слугу, я спитав, за яким усе-таки принципом мають розподілятися її лаври, й вона, всміхнувшись, відказала: «За алфавітним». Я тоді, пригадую, теж усміхнувся. А тепер — сиджу й гадаю: а як, власне, мене в тому списку було записано? Якщо на ім'я, то я стояв за Моцартом. Якщо ж на прізвище — то десь між Бахом та бітлами. І так і так виходить не перше місце, й це чомусь страшенно мене гризе: я ж бо звик скрізь бути першим. Гени, фамільна спадковість!

На останньому курсі я взяв собі за звичку працювати в бібліотеці Редкліфа¹. Не тільки через те, що там є на кого — і на що! — подивитись (і я таки дивився й задивлявся), а передусім тому, що в цій бібліотеці стояла справжня тиша, мене там ніхто не знав і від роботи не відривав, та й одержати книжку з фонду обов'язкової літератури було легше.

А втім, як водиться у нас у Гарварді, за день до заліку з історії я ще не тримав у руках жодної книжки з обов'язкового списку. Отож, зайшовши до бібліотеки, я пішов прямо до видачі, з наміром узяти один-єдиний том, який,

¹ Приватний жіночий коледж у Кембріджі, штат Массачусетс, у тому ж місті розташований і Гарвардський університет, професура якого викладає і в Редкліфі.

сподівався, і вивезе мене завтра. На видачі чергували двоє дівчат. Одна висока — з тих, що грають у теніс і в усіякі інші ігри. Друга — в окулярах, учена мишка. Я обрав чотириогокого Гризуна Науки.

— Дайте мені «Пізнє середньовіччя».

Вона скося глянула на мене:

— Хіба у вас немає бібліотеки?

— Наскільки мені відомо, студенти Гарварда мають право користуватися вашою бібліотекою.

— Ви мені про закон, містєре Шпаргалєто, а я вам — про етику. У вас у Гарварді — п'ять мільйонів книжок. А у нас тут — злиденні кілька тисяч.

Ото ще надлюдина в спідниці. Це з тих, мабуть, що вважають: якщо студенток у Редкліффі вп'ятеро більше, ніж студентів у Гарварді, то це означає, що дівчата вп'ятеро розумніші від хлопців. За інших обставин я залюбки позбиткувався б з неї — я це вмю. — але сьогодні мені дозарізу потрібна була та клята книженція.

— Слухайте, мені дуже потрібна та клята книженція.

— Чи не можна без вульгарностей, містєре Шпаргалєто?

— Чого це ви охрестили мене Шпаргалєто?

— Того, що вигляд у вас такий: багатий, та дурний, — відповіла вона, знімаючи окуляри.

— От і не вгадали. Я бідний, але розумний.

— Це я бідна і розумна, містєре Шпаргалєто. А ви — ні.

Вона виклично дивилася на мене своїми карими очима. Ну гаразд, отє «багатий» я б іще проковтнув, але за «дурного» спуску не дам, і гарні очі тебе не виручать.

— Який це йолоп сказав вам, що ви розумні? — питаю.

— Я сама знаю. От з вами я, приміром, і кави за одним столом не пила б.

— А я вас ніколи й не запросив би.

— От вам і доказ, — зраділа вона, — доказ того, що ви дурний.

Знаєте, чому я запросив її на каву? З чисто егоїстичних міркувань. Скапітулювавши в останню мить — тобто удавши раптом, що чашка кави в її товаристві стала моєю найзаповітнішою мрією, — я одержав «Пізнє середньовіччя». А що чергувала вона до закриття бібліотеки, то я встиг завчити кілька абзаців про послаблення церковного й посилення світського впливу на королівську владу наприкінці одинадцятого століття. За свою відповідь на заліку я одержав «відмінно» з мінусом і, до речі, таку саму оцінку я дав ніжкам Дженні, коли вона вперше вийшла з-за бібліотекарського столу. А от її вбрання не викликало в мене захвату; як на мій смак, воно було аж надто богомне. Передусім індіанська торба, що правила їй за сумку. На щастя, я не дав волі язика: виявилось, що та сумка — плід її власної творчої фантазії.

Ми пішли до дешевенького ресторану «Ліліпут», розташованого поблизу бібліотеки. Всупереч назві, туди пускають не тільки маленьких чоловіч-

ків Я замовив дві кави й шоколадне тістечко з морозивом (для неї).

— Мене звуть Дженніфер Кавіллері,— сказала вона.— Я американка італійського походження.

Невже вона думає, що я сам не здогадався б?

— Спеціалізуюся з музики,— додала потім.

— А мене звуть Олівер,— відрекомендувався я.

— Це ім'я чи прізвище?

— Ім'я,— відповів я, а тоді признався, що прізвище моє — Берретт.

— Пишетесь так само, як прізвище поетеси²?— жваво поцікавилася вона.

— Так само,— підтвердив я.— Тільки ми з нею не родичі.

Запала мовчанка, і я в думці подякував їй за те, що не почув од неї знайомого й остогидлого: «Отже, так само, як назва корпусу?» Бо така вже мені випала доля — бути родичем отого типа, що збудував Корпус Берретта, найбільшу й найпотворнішу споруду на території Гарвардського університету, колосальний пам'ятник багатству, марнославству й безпардонному гарвардському снобізму моєї родини.

Дженні надовго принишкла. Чому? Невже нам більше нема про що розмовляти? Чи, може, вона втратила до мене інтерес через те, що я — не родич, а тільки однофамілець поетеси? Сидить собі, дивиться на мене й ледь помітно всміхається.

Щоб якось заповнити паузу, я погортав її зошити. Почерк чудний — маленькі загострені буквочки, великих літер немає зовсім (чи не ставить вона себе, часом, на одну дошку з е. е. камінгсом³?). А курси лекцій слухає такі, що на них простий смертний і не потикається: «Порівняльне літературознавство-105», «Музика-150», «Музика-201»...

— Музика-201? Це, здається, з програми випускного курсу?

Вона ствердно кивнула, не стримавши гордовитої усмішки.

— Поліфонія ренесансної доби.

— А що таке поліфонія?

— Із сексом — ніякого зв'язку, містере Шпаргалето.

А я все це терплю. Невже вона не читає «Крімзи»⁴? Невже не знає, з ким розмовляє?

— Слухайте, ви знаєте, з ким розмовляєте?

— Авжеж.— І в очах — глум.— Ви — власник Корпусу Берретта.

Ні, вона таки не знає, хто я такий.

— А от і не власник. То мій розумаха-прадід міг бути власником, але подарував корпус Гарварду.

² Мається на увазі англійська поетеса Елізабет Берретт-Браунінг (1806—1861).

³ Американський поет-модерніст. Не визнає заголовних літер.

⁴ «Яскраво-червоний» — назва газети Гарвардського університету (його традиційний колір).

— Подарував, щоб його правнука, дарма що він ніякий не розумаха, без усяких перепон прийняли в студенти?

Ну, знаєте, це вже занадто.

— Дженні, якщо ви маєте мене за нікчому, навіщо було запрошуватися на чашку кави?

Вона подивилася мені просто в очі, усміхнулась і відповіла:

— Ви гарно скроєні.

Справжній переможець — той, хто вміє гідно програвати. Це не парадокс. І ніде так не вміють обертати програш на перемогу, як у Гарварді.

— *Тепер ти зрозумів, що таке невезуха, Берретте? Грала ви класно, та коли вже не щастить, то не щастить.*

— *Ет, я радий, що ви нарешті виграли. Вам перемога потрібна була більше, ніж нам. Що б ви робили, якби програли?*

Але слова — словами, а чистий виграш, звісно, краще. Надто коли гол забито в останню хвилину матчу. Прощаючись із Дженні біля дверей її гуртожитку, я думав не про поразку, а про перемогу над цією кусючкою.

— Послухайте, ви, кусючко, в п'ятницю у нас відбудеться хокейний матч із Дартмутом.

— То й що?

— Приходьте. Я вас запрошую.

Вона продемонструвала типово редкліфське ставлення до спорту.

— Чого я там не бачила — на вашому хокеї?

Я недбало відповів:

— Мене. Я гратиму в тому матчі.

Поки я чекав на її відповідь, мені здавалося, ніби я чую, як падає сніг.

— За кого? — нарешті спитала вона.

2

Олівер Берретт IV

Іпсвіч, Массачусетс

20 років

Спеціальність: суспільствознавство

Успішність: занесений до Списку пошани деканату за успіхи у навчанні 1961, 1962, 1963 рр.

Участь у Першій збірній хокейній команді: 1962, 1963 рр.

Обраний фах: юриспруденція

Рік навчання: випускний

Зріст: 5 футів 11 дюймів

Вага: 185 фунтів.

Дженні вже, мабуть, прочитала мої дані в програмці. Я тричі нагадував Віку Клемену, менеджеру нашої команди: програмка мусить бути у неї в руках.

- Господи, Берретте, можна подумати, що ти вперше в житті закохався!
- Прикуси язика, Віку, поки його тобі не вкоротили.

Під час розминки на льоду я не те, що не помахав рукою — навіть не глянув у її бік. А проте в мене було таке враження, ніби вона весь час відчувала на собі мій погляд. Цікаво, чи зняла вона окуляри, коли виконували державний гімн з поваги до національного прапора, чи так і просиділа, не зводячи з мене очей?

В середині другого періоду ми перегравали дартмутців за рахунку 0:0. Цебто ми вдвох з Дейві Джонсоном уже пристрілялися до їхніх воріт і мали от-от вгатити шайбу в сітку. Зелений⁵, видно, відчули це й стали зловживати силовими прийомами. Певно, вирішили відкрити рахунок зламаним кісткам, перше ніж ми відкрили рахунок голам. Уболівальники вже навісніли, жадаючи крові. У хокеї це не фігуральний вираз: тут публіці подавай або кров, або гол. Дбаючи про свою репутацію, я не відмовляв їй ні в тому, ні в тому.

Ел Реддінг, центральний нападаючий дартмутців, прорвався в нашу зону, я блокував його корпусом, одібрав шайбу й повів її низом. Ліворуч ішов Дейві Джонсон, але я вирішив сам провести її до воріт, бо знав, що воротар зелених побоюється мене — я давав йому гарту ще тоді, коли він грав за Дірфілд. Ударити, однак, мені завадили двоє їхніх захисників — вони насили на мене, і щоб не втратити шайбу, довелося пройти повз ворота. Там ми втрюх і застопорилися, тільки ключки грюкали по бортику й по ногах. У таких випадках тактика в мене одна: молотити щосили по всьому, що має колір противника. Десь між нашими ковзанами лежала шайба, але в ту мить нам було не до неї: ми гамселили один одного.

Суддя дав свисток.

— Дві хвилини штрафу!

Я озирнувся. Він показував пальцем на мене. Штраф? Мені? За віщо?

— Слухайте, що я такого зробив?

Він наче й не почув — обернувся до суддівського столу, гукнув: «Сьомий номер, дві хвилини» й помахав руками.

Я ще трошки покомизився, але так, для годиться. Публіка чекає від тебе протесту, хоч би яким явним було твоє порушення. Суддя нетерпляче відмахнувся від мене, і, обурено хитаючи головою, я поїхав на відсидку. Стукіт моїх ковзанів по дерев'яному настилу заглушило радіоповідомлення:

— Штраф гравцеві Гарварда Берретту. Дві хвилини за затримку.

Болівальники затупотіли, хтось крикнув, що в суддів батьки не на тому місці, хтось додав, що вони й совість свою пропили. Я сидів, відсапуючись, утупившись очима в підлогу: не хотілося дивитись, як дартмутці, користуючись чисельною перевагою, давлять наших.

⁵ Традиційний колір Дартмутського коледжу.

— І не соромно вам сидіти, коли ваші товариші грають?

Я впізнав голос Дженні, але удав, ніби не чую, й загорлав разом з усіма:

— Гар-вард, впе-ред!

— Поясніть, чим ви завинили?

Як-не-як — вона була моя гостя, тож довелося обернутись і відповісти:

— Тим, що перестарався.

Тут я знов прикипів очима до поля, на якому наші на превелику силу відбивали атаки Ела Реддінга.

— Це не дуже ганебно?

— Дженні, будь ласка, дайте мені зосередитись!

— На чому?

— На тому, як я рахуватиму кістки паскуднику Елу Реддінгу!

Розмовляючи, я весь час дивився на поле: хай хлопці бачать, що я — з ними!

— Для вас не існує правил?

Я не зводив очей з нашої зони — вона аж кишила зеленими. Господи, скоріше б туди! А Дженні тим часом не вгавала:

— Ви й мені коли-небудь «порахуете кістки»?

Я відповів не озираючись:

— Якщо не замовкнете — зроблю це навіть тепер.

— То краще піду звідси. До побачення.

Коли я згодом оглянувся, її вже не було. Я підвівся, шукаючи її поглядом, але в цю мить почув, що відсідка скінчилася — й махнув через бар'єр на поле.

Публіка привітала мене радісним ревищем. «Бер-ретт, впе-ред! На-ша бе-ре!» Хоч би де Дженні ховалася в ту мить, не чути скандування на мою честь вона не могла. Тож хай собі ховається.

А все ж таки — де вона?

Ел Реддінг ударив-таки — і як ударив! — але наш воротар відбив шайбу на Джіна Кенневея, а той відпасував її низом у мій бік. Розганяючись до неї, я дозволив собі скинути оком на трибуну — і побачив-таки Дженні.

Але наступної миті сидів на льоду.

Двоє зелених негідників з розгону врізалися в мене й збили з ніг. Ганьба! Господи, яка ганьба! Щоб Берретта посадили на сідниці! Я чув, як з горлянок тих, хто прийшов підтримати нас, вихопився стогін, як кровожерливі дартмутські уболівальники завели:

— Так їх! Отак їх! Бий по ногах їх!

Що подумає Дженні?

Дартмутці знову провели комбінацію коло наших воріт, і воротар знову відбив їхній удар. Кенневей послав шайбу Джонстонові, а той передав мені (я на той час уже підвівся). Публіка наче збожеволіла. Гол назривав! Я прийняв шайбу й кинувся з нею до зони зелених. Двоє захисників виростили в мене перед очима.

— Давай, Олівере, давай! Постинай їм ключкою довбешки!

В цьому бедламі я впізнав і голос Дженні — дикий бойовий клич,

який озвався музикою в моїх вухах. Зробивши фінт, я обійшов одного захисника, плечем вибив дух із другого, а тоді — замість бити з ходу — відпасував шайбу Джонстонові, який саме відкрився сідрава. Дейві й загнав її в сітку. Гарвард відкрив рахунок!

За мить ми обіймалися й цілувалися. З Дейві Джонстоном і з усією командою. Обіймалися, цілувалися, ляскали один одного по спині, підстрибували на ковзанах. Публіка билася в істериці. А дартмутець, якого я взяв на плече, й досі прохолоджував сідниці на льоду — посеред програмок, що їх понакидали з трибун уболівальники. Після першого голу зелені так і не отямилися. Ми розгромили їх з рахунком 7:0.

Якби я був людиною сентиментальною й надумав з любові до Гарварда завести в рамку пам'ятну фотокартку, то обрав би не зображення Вінтроп-хауса чи Меморіальної церкви, а фото Діллон-хауса — нашої спортивної роздягальні. Бо в Гарварді то було єдине місце, де я по-справжньому спочивав душею. Під страхом того, що Нейт П'юзі⁶ позбавить мене диплома, проголошую: бібліотека Вайденера важить для мене куди менше, ніж Діллон-хаус. Бувши студентом, я жодного божого дня не минав тієї споруди, заходив, вітав добродушними непристойностями братів-спортсменів, скидав із себе шати цивілізації й обертався на гравця. Яка то розкіш — припасувавши щитки, вдягти сорочку з милим серцем номером 7 (серед моїх мрій була й така: щоб після мене цього номера не давали більше нікому; та де там!), узяти під пахву ковзани й рушити до стадіону Вотсона!

А повертатися до Діллон-хауса було ще приємніше. Скидаєш мокру від поту форму, голий прямуєш до комори по рушника.

— Як воно сьогодні, Оллі?

— Нормально, Річі. Нормально, Джіммі.

А потім — до душевої, в якій довідуєшся, хто, що саме, з ким і скільки разів зробив минулої суботи.

— Ми підчепили тих шлюшок у Маунт-Айді і дали їм гарту...

До того ж я користувався особистим привілеєм — правом на усамітнення. Оскільки господь благословив мене ушкодженим меніском (атож, благословив: можу показати висновок військової медкомісії!), я щоразу після гри робив коліну душ-масаж. Підставивши суглоб під круговорот струменів, я сидів, рахував синці та садна (для мене це було не позбавлене приємності заняття) й ліниво думав про щось, а то й не думав зовсім.

Сьогодні думки мої були про гол, забитий мною, і про гол, забитий з моєї подачі, а ще про те, що я вже забезпечив собі участь у першій збірній на третій рік підряд.

— Прикручуєш коліно, Оллі?

Це був Джекі Фелт, наш тренер і самозваний духовний наставник.

⁶ Нейтан Марш П'юзі в 1963—1971 рр. був ректором Гарвардського університету.

— Авжеж, коліно, а не те, що в тебе на думці, Фелте.

Джекі пирснув і засяяв блазенською посмішкою.

— А ти знаєш, чому твоє коліно тебе підводить, Оллі? Знаєш, га?

Я побував із тим коліном у всіх ортопедів Східного узбережжя, але проти Джекі вони всі, звісно, неуки.

— Тому, що в тебе неправильна дієта.

Я не спромігся навіть зобразити цікавість.

— Ти споживаєш замало солі.

Хай буде по-твоєму. Може, заберешся швидше.

— Гаразд, Джекі, надалі я без солі шматка не проковтну.

Ото вже Джекі зрадів! Навіть зі спини в нього можна було вичитати усвідомлення виконаного обов'язку. Спекавшись його, нарешті, я плюхнувся у ванну, підставив струменям своє приємно натомлене тіло й заплющив очі, віддаючись теплу, що огортало мене. Благодать!

Господи! А Дженні! Вона ж, мабуть, чекає надворі! Якщо не пішла. Господи, не йди, Дженні! Я зараз! Скільки ж це я ніжився під душем, поки вона мерзла там, на кембріджському холоді? Я встановив особистий рекорд із швидкості вдягання. Спина була ще мокра, коли я вилетів з парадних дверей Діллон-хауса.

Мене обдало морозяним вітром. Боже, яка холоднеча. І як темно. Під дверима все ще юрмилися два-три десятки уболівальників. Переважно — колишні хокеїсти, випускники, які й досі вві сні бачать себе в шитках. Хлопці на кшталт Джордана Дженкса, що приїздить на кожен матч, хоч би як далеко довелось їхати. Як це їм удається? Ну, хоча б отому-таки Дженксові? Адже він керує великим банком! І що їх жене сюди?

— Ти сьогодні класно гепнувся, Олівере.

— Що вдієш, містере Дженкс. Ви ж бачили, яку вони гру нам нав'язали.

Я крутив головою, виглядаючи Дженні. Невже вона пішла — сама, пішки, аж до Редкліффа?

— Дженні!

Я пробився крізь натовп уболівальників, напружено вдихаючись у темряву. І тут вона визирнула з-за куща — обличчя закутане в шарф, тільки очі видно.

— Ну, знаєте, Шпаргалето, холод тут у вас собачий.

Як же я зрадів!

— Дженні!

Несподівано для самого себе, я цмокнув її в чоло.

— А я дозволила?

— Це ви про що?

— Я дозволила вам цілувати мене?

— Даруйте. Я захопився.

— А я — ні.

Коло того куща нас ніхто не бачив. Було темно й холодно. І вже спочіло. Я поцілував її ще раз. Не цмокнув у чоло, а припав до уст.

Надовго. До солодкого запаморочення. Коли той поцілунок скінчився, вона не випустила з рук мої рукави.

— Мені це не подобається,— сказала вона.

— Що саме?

— Те, що мені це подобається.

Всю дорогу назад (я маю машину, але вона захотіла йти пішки) Дженні трималася за мій рукав. Не за руку, а за рукав. Не питайте чому — сам не знаю. Коло дверей Бріггс-холла я, однак, не став її цілувати.

— Послухай, Джен, може статися так, що я кілька місяців не дзвонитиму тобі.

Вона озвалася не зразу. Минула, певно, ціла хвилинка, перше ніж вона запитала:

— Чому?

— А може статися й так, що я подзвоню тобі, шойно вскочу до своєї кімнати.

Я крутнувся на підборках і пішов геть.

— Свиня,— прошепотіла вона мені вслід.

Я знову крутнувся й закинув шайбу з віддалі двадцяти футів:

— Що, не смакує, Дженні? Даремно. Це ж та каша, якою ти мене годувала!

Я багато віддав би за те, щоб побачити вираз її обличчя, але із стратегічних міркувань звелів собі не озиратися.

Коли я ввійшов, Рей Стреттон, мій товариш по кімнаті, грав у покер з двома своїми друзками-футболістами.

— Привіт, бегемоти!

Вони загмукали щось у відповідь.

— Ну, як воно сьогодні, Оллі? — спитав Рей.

— Шайба з моєї подачі й чиста шайба,— повідомив я.

— У ворота Кавіллері?

— Не мели,— сказав я.

— Про кого мова? — поцікавився якийсь із бегемотів.

— Про Дженні Кавіллері,— відповів Рей.— Хираву інтелігентку. Доремі-фасолю.

— А-а, знаю,— сказав один з його друзяк.— Але не щипав, бо нема за що щипнути.

Не звертаючи уваги на репліки цих одноклітинних грубіянів, я розплутував телефонний шнур, щоб перенести апарат до своєї спальні.

— Вона грає на роялі в ансамблі імені Баха,— сказав Стреттон.

— А в Берретта на чому вона грає?

— На органі!

Рохкання, стогін, схлипи. Бегемоти сміються.

— Джентльмени,— кажу їм з порога.— Поцілуйте мене в...

Я зачиняю двері під новий сплеск нелюдських звуків, скидаю черевики, лягаю горілиць на ліжко й набираю номер Дженні.

Ми розмовляємо пошепки.

— Алло, Джен...

— Слухаю...

— Джен... Що б ти відповіла, якби я сказав тобі...

Я вагаюся. Вона чекає.

— Мені здається, що я... Що я закохався в тебе.

Мовчання. Потім вона каже тихо-тихо:

— Я б відповіла... котися під три чорти!

Вона кидає трубку.

Мене це не бентежить. І не дивує.

3

Матч з Корнелльським університетом для мене скінчився сумно.

Власне, я сам завинив у всьому. В якийсь критичний момент я припустився дурної необачності — обізвав їхнього центрального нападаючого таким-перетаким кенаком⁷. Я зовсім забув, що в їхній команді грали четверо канадців — і всі, як виявилось, палкі патріоти й дуже хлопці. Всі четверо почули мої слова...

Мало того, що вони мене віддухопелили, суддя ще й призначив мені драконівський штраф — випровадив з поля на п'ять хвилин за бійку. Я вже не кажу про те, як тріумфували уболівальники Корнелла, почувши рішення судді. А наших на трибунах стадіону було обмаль — чоловік кільканадцять: від Кембріджа до Ітаки, що в штаті Нью-Йорк, світ не близький, тож навіть на цю зустріч — фінал чемпіонату університетських команд Нової Англії — гарвардців вибралося небагато.

П'ять хвилин! Перелазячи через бар'єр, я бачив, як наш тренер рве на собі волосся.

Лише коли Джек Фелт заметушився коло мене, я усвідомив, що вся права половина мого обличчя розбита й заюшена кров'ю.

— Господи Ісусе,— примовляв він, водячи по саднах кровоспинним олівцем.— Господи, Оллі.

Я сидів мовчки, дивлячись просто перед себе. Мені соромно було глянути на поле, де справджувалися мої найгірші побоювання. Корнелліці зрівняли рахунок. Їхні уболівальники горлали, верещали, свистіли. Якщо й далі так піде, вони відберуть у нас титул. А я — прокляття! — не відсидів ще й половини штрафу!

По той бік поля в понурому мовчанні сиділи, наїжившись, наші уболівальники. На цей час і вони, і корнелльська братія забули про мене. Тільки один глядач дивився в мій бік. Так, він усе-таки приїхав. «Якщо конференція скінчиться вчасно, я постараюся приїхати на матч». Серед наших горлаїв сидів,— ясна річ, не горлаючи,— Олівер Берретт III.

⁷ У США зневажливе прізвисько канадців.

Через овальний глетчер ковзанки Старий Не-хи-хи з кам'яним виразом на обличчі спостерігав, як заліплюють пластирем роз'юшену щоку його сина. Як по-вашому, про що він міркував у цю мить? Просто цмокав язиком чи таки промовляв подумки якісь слова?

— *Олівере, якщо тобі так подобається битися, чого ти не запишешся в секцію боксу?*

— *У нашому коледжі немає такої секції, татуню.*

— *Мабуть, не слід мені їздити на твої матчі.*

— *Ти гадаєш, я б'юся задля твоєї розваги, татуню.*

— *Ти мав би вжити інше слово замість «розваги».*

Ех, хто може знати, про що він думає? Олівер Берретт III — це ходяча гора. Рашмор⁸, яка, щоправда, іноді ще й говорить. Кам'яне Обличчя. Не-хи-хи.

Зрештою, цілком можливо, що в ці хвилини Старий Не-хи-хи за давньою своєю звичкою просто хизувався самим собою — мовляв, зверніть увагу, як мало на цих трибунах гарвардців, а я — серед них! Дивіться, люди, я, Олівер Берретт III, власник банків і т. д. і т. п., якому нема коли вгору глянути за справами, знайшов усе-таки час на те, щоб приїхати до Корнелла на якийсь нікчемний хокейний матч. Чи не чудо це? (Авжеж, чудо! Чудо-юдо! Чудо в решеті!)

Трибуни знову вибухли диким ревищем. Ще одна шайба в наші ворота! Корнелл повів у рахунку. А мені ще сидіти цілих дві хвилини! Дейві Джонстон проїхав уздовж бар'єра. Обличчя червоне, люте, на мене навіть не глянув. Що це? Невже я не помилився? Невже в нього на очах справді сльози? Ну, гаразд, ну, продуваємо титул, ну, продуємо, але — плакати з цього приводу?! А втім, Дейві, нашого капітана, можна було зрозуміти: протягом семи років спортивне щастя не зраджувало його, протягом семи років команди, за які він грав — у школі, а потім у коледжі, — не знали поразки. Про нього почали складати легенди. До того ж цього року він закінчував університет. І це була наша остання зустріч із гідним суперником...

Ми програли з рахунком 6:3.

Після матчу рентгенапарат у медпункті засвідчив, що всі мої кістки цілі, а корнелльський лікар д-р Річард Селзер наклав мені на щоку дванадцять швів. Джекі Фелт тим часом тупцював у нього за спиною і скаржився на мою неправильну дієту, натякаючи, що, може, й щока була б ціла і не було б програшу, якби я споживав більше солі. Селзер, звісно, пускав усе те повз вуха, а мене суворо попередив: я дивом уникнув травми очного дна і, щоб запобігти ускладненню, слід на тиждень припинити тренування. Я подякував йому, і він пішов, а Фелт, хвалити Бога, поплентався за ним, сподіваючись, мабуть, утягти його все-таки в розмову про дієту.

⁸ На гранітному схилі гори Рашмор у штаті Південна Дакота скульптор Гатсон Борглем (1871—1941) вирізьбив монументальні портрети — голови президентів Вашингтона, Джефферсона, Лінкольна та Теодора Рузвельта.

Під душем я мився обережно, намагаючись не замочити розбите обличчя. Дія новокаїну поволі слабла, але біль чомусь тішив мене. Бо, зрештою, хто, як не я, пустив усе собаці під хвіст? Ми втратили титул чемпіонів, зупинили колесо спортивного щастя (наша збірна в її теперішньому складі досі не знала поразок), розвіяли легенду про непереможного Дейві Джонстона. Може, й не я один був винен у всьому, але тоді, в душовій, я винуватив тільки себе.

У роздягальні я не застав нікого. Певно, хлопці вже повернулися до мотелю. Поспішили вшитися — щоб не бачити мене, не розмовляти зі мною. Зовсім прибитий, відчуваючи бридку гіркоту в роті, я поскидав у торбу свої манатки і вийшов.

Мало, ой, як мало уболівальників Гарварда стоїть під непривітним небом штату Нью-Йорк!

— Як шока, Берретте?

— Дякую, містере Дженкс.

— Тобі б тепер шматок м'яса, га? — озивається інший знайомий голос. Глас Олівера Борретта III. Впізнаю Старого Не-хи-хи — хто ще, крім нього, міг би порекомендувати мені таку давно забуту всіма примочку на підбите око?

— Дякую, тату, — відповідаю. — Лікар уже про все подбав, — і показую на бинт, що приховує дванадцять швів доктора Селзера.

— Я маю на увазі біфштекс, а не примочку, сину.

За вечерею між нами відбувся черговий діалог із серії «я йому про цибулю, а він мені про часник». Починаються вони із запитання: «Ну, як тобі ведеться?» й завершуються словами: «Якщо маєш якісь бажання...»

— Ну, як тобі ведеться, сину?

— Добре, дякую.

— Щока болить?

— Та ні, терпіти можна.

А боліла ж то вона вже нелюдськи.

— Може, показати тебе в понеділок Джеку Веллсу?

— Немає потреби, тату.

— Все-таки спеціаліст...

— Корнеллський лікар теж не ветеринар, — сказав я.

Батько, як усі сноби, обожнював «спеціалістів», «знавців» та інших осіб із «загальноновизнаним авторитетом», а я намагався вгамувати його запал.

— Шкода, — зауважив Олівер Берретт III, удаючись до вельми рідкісної в його уста іронії. — Бо роги тобі такі обламали!

Мені лишалось тільки кивнути. (Може, він сподівався, що я ще й засміюся?)

А потім я подумав: чи не прихований у батьковому дотепі натяк на те, що я негідно поведився на льоду?

— Ти хочеш сказати, що я поведився сьогодні як баран?

Він був явно потішений запитанням, бо не так часто чув їх від мене. Але відповів ухильно:

— Не я, а ти заговорив про ветеринарів.

Після цього я вирішив заглибитись у вивчення меню.

Коли подали гаряче, Старий Не-хи-хи взявся читати мені одне зі своїх прісних казань, цього разу про перемоги й поразки. Він зауважив, що ми втратили титул (який ти спостережливий, тату!), але в спорті найголовніше не перемога, а технічність, швидкість, сила. Вловивши у батькових словах парафразу олімпійського девізу⁹, я зрозумів, що після цього прозвучить заклик до олімпійського спокою — мовляв, що таке, зрештою, титул чемпіонів Нової Англії на тлі Великого Спорту? Але лізти на його Олімп мені не хотілось, тому я відбувся належною кількістю відповідей типу «Авжеж, тату» й «Атож, тату», не вдаючись до поширених речень.

Далі розмова кружляла, як погано запущена дзига навколо батькової улюбленої (а для мене — гіршої за оскому) теми: *мої плани*.

— Скажи, Олівере, ти не одержував листа від керівництва юридичного факультету?

— Розумієш, тату, я ще не вирішив остаточно, потрібен мені цей факультет чи ні.

— Мене цікавить інше: чи потрібен ти керівництву факультету.

Що це — знов іронія? Мені, в усякому разі, не смішно.

— Ні, тату. Я від них нічого не одержував.

— Я міг би подзвонити Прайсові Зіммерманну...

— Ні! — Я аж підскачив.— Будь ласка, не треба, татуню!

— Йдеться не про тиск,— звів брови О. Б. III.— Я б тільки поцікавився.

— Татуню, я хотів би одержати запрошення звичайним шляхом. Так само, як усі, не інакше.

— Гаразд. Я розумію тебе. Гаразд.

— Дякую, татуню.

— Зрештою, з твоїми даними ти маєш усі шанси поступити туди і звичайним шляхом,— додав він.

Не знаю, чому це так, але О. Б. III примудряється відтоптувати мені мозолі навіть тоді, коли хвалять мене.

— На своїх титулах я туди не в'їду,— відповів я.— В них немає хокейної команди.

Спитаєте, навіщо це самоприниження? Я й сам не знаю. Може, воно спричинене тим, що він геть протилежної думки про мене.

— Ти маєш не тільки ці дані,— сказав Олівер Берретт III і вчасно поставив крапку.

Вечеря була така ж нікчемна, як і наша розмова, з тією хіба різницею, що я заздалегідь знав: булочки принесуть черстві, а от угадати, яку ще тему піднесе мені батько — не міг.

⁹ «Швидше, вище, сильніше».

— А взагалі, існує ще Корпус миру,— ні сіло ні впало зауважив він.

— Що? — Я навіть не зрозумів, чи він запитує щось, чи стверджує.

— Мені здається, організація Корпусу миру — гарна ідея. А ти як гадаєш? — спитав він.

— Та як тобі сказати. Краще, звісно, Корпус миру, ніж Корпус війни,— відповів я.

1:1. Я не знав, куди він хилить, а він не знав, що думаю я. Справді-бо, до чого тут Корпус миру? Нова тема для розмови? Бажання побалакати про міжнародне становище й урядову політику? Абсурд. Я забув, що розмова наша завжди обертається навколо однієї теми: *моїх планів*.

— Якби ти вирішив записатися в Корпус миру, Олівере, я не мав би нічого проти такого рішення.

— І я, тату. Я б теж не заперечував, щоб ти записався,— відповів я не менш великодушно. Знаючи, що Старий Не-хи-хи не дослухається до моїх слів, я не здивувався, що ця тонюсінька шпилька його не вколола.

— А цікаво,— вів він далі,— якої думки дотримуються твої товариші, студентство взагалі?

— Це ти про що?

— Чи розуміють вони, що Корпус миру — це справа загальна, що вона стосується нас усіх?

Я відчув, що ствердна відповідь потрібна батькові, як рибі — вода, і сказав:

— Авжеж, татуню.

Навіть пиріг з яблуками виявився черствим.

Десь о пів на дванадцятую я провів Старого Не-хи-хи до його машини.

— Якщо маєш якісь бажання, сину...

— Не маю. На добраніч, татуню.

І він поїхав.

Між Бостоном та Ітакою, в штаті Нью-Йорк, існує повітряне сполучення, але Олівер Берретт III воліє долати цю відстань машиною. І не думайте, будь ласка, що його приїзд — це вияв батьківської любові. Зовсім ні. Просто мій батько любить автомобільну їзду. Шалену швидкість. А нічної пори водієві лімузина «Астон-Мартін» сам чорт запанібрата: хочеш — їдь, хочеш — лети. Я не сумнівався, що Олівер Берретт III збирається побити власний рекорд на дистанції Ітака — Бостон, установлений минулого року, коли ми розгромили Корнелл і стали чемпіонами. Не сумнівався, бо побачив, як, увімкнувши запалювання, він глянув на годинника.

Я повернувся до мотелю — дзвонити Дженні.

Єдиний приємний спогад від того вечора — це наша розмова. Мою детальну розповідь про матч (скорочену, однак, у тому місці, де йшлося про

casus belli¹⁰) вона перебивала захопленими вигуками. Ще б пак: хто з її миршавих друзів-музикантів знав, якого кольору іскри сипляться з підбитого ока!

— А ти порахував кістки тому типові, що вдарив тебе? — спитала вона.

— Авжеж. Усі до одної. Я з нього котлету зробив.

— Шкода, що я не бачила. А ти не міг би заради мене відлущувати кого-небудь на матчі з Іселем?

— Буде зроблено.

Я всміхнувся. Як вона любить найпростіші вияви життя!

4

— Дженні в холі, розмовляє по телефону.

Цю інформацію я почув від чергової по гуртожитку, перше ніж встиг назвати себе й пояснити, до кого прийшов у Бріггс-хол того вечора в понеділок. Поза сумнівом, то було очко на мою користь. Ясна річ, ця кліффі¹¹ читає «Крімзн» і знає, хто я такий. Щоправда, я до цього вже звик. Важливе інше: Дженні розповіла подругам, що зустрічається зі мною.

— Дякую. Я почекаю її тут.

— Яка досада, що ви продули Корнеллу. «Крімзн» пише, що на вас напали аж четверо їхніх.

— Атож. І мені ж іще штраф припаяли. П'ять хвилин.

— Треба ж так!

З уболівальником не те, що з приятелем, не побалакаєш: надто швидко вичерпується тема розмови.

— Дженні ще розмовляє?

Вона глянула на комутатор і відповіла:

— Еге ж.

З ким же це Дженні може так довго балакати, марнуючи дорогі цінні хвилини, виділені на побачення зі мною? З якимсь миршавим музикантом? Я мав відомості про те, що Мартін Девідсон, старшокурсник Адамс-хауса й диригент ансамблю імені Баха, вважає себе в праві претендувати на її увагу. Увагу, а не тіло, бо той опеньок навряд чи міг пишатися чимось вагомішим за диригентську паличку. Ет, хоч би з ким вона розмовляла, я не дозволю марнувати далі мій час.

— А де телефонна кабіна?

— Он за тим рогом.— Вона показала пальцем.

Я ввійшов до великого холу й побачив у кабіні на тому боці Дженні. Двері кабіни не були зачинені. Я повільно пішов через холл, сподіваючись, що, побачивши мене, зраненого, в усій моїй перебинтованій красі,

¹⁰ Причина війни (лат.).

¹¹ Студентка Редкліффа.

вона кине трубку й полине до мене в обійми. Наближаючись, я почув уривки з її розмови.

— Добре. Звичайно! Абсолютно. І я теж, Філе. І я скучила за тобою. Дуже скучила.

Я спинився, мов до місця прикипів. З ким це вона розмовляє? Це не з Девідсоном, бо в анкетних даних у того (я їх вичитав у гарвардському Довіднику) стоїть: «Мартін Юджін Девідсон, Нью-Йорк, Ріверсайд-драйв, 70. Середня освіта: Школа музичного й образотворчого мистецтва». Судячи з фото — хлопець витончений, розумний: важить фунтів на п'ятдесят менше від мене. Але чого це я морочу собі голову Девідсоном, коли й сліпому ясно, що Дженніфер Кавіллері дала і йому, і мені відкоша заради когось третього — того самого, якому в цю мить (пхе, яка вульгарність!) імітує по телефону звуки поцілунків!

Мене тут не було тільки два дні — і за цей короткий час якийсь падлюка на ім'я Філ устиг заволодіти нею!

— Дуже скучила, Філе. До побачення, любий.

Кладучи трубку, вона помітила мене, але навіть не зашарілася. Навпаки, всміхнулася й послала мені рукою поцілунок (яка двоєдушність!).

А приступивши ближче, цмокнула в неушкоджену щоку.

— Боже, на тебе страшно дивитися!

— Я весь — суцільна рана, Джен.

— Сподіваюся, твій суперник виглядає гірше?

— Авжеж. І набагато. Я своїх суперників розмальовую так, що їх рідна мама не впізнає.

Я проказав це вельми грізно, з притиском — нехай затамить, що я руки-ноги повикручую кожному, хто спробує прошмигнути до неї в ліжко, скориставшись з моєї відсутності. Вона схопила мене за рукав, і ми пішли до виходу.

— До побачення, Дженні,— сказала чергова.

— До побачення, Сара-Джейн,— відповіла Дженні.

Коли ми вийшли, я набрав повні легені вечірнього повітря і, прочиняючи дверцята своєї машини, удавано байдуже спитав:

— Послухай, Джен...

— Що, Олівере?

— М-м... А хто такий Філ?

Умошуючись у машині, вона так само байдуже відказала:

— Мій батько.

Я спершу не повірив.

— Ти звеш свого батька Філ?

— Це його ім'я. А ти свого як звеш?

Дженні колись розповідала мені, що її виховував батько, що він пекар і живе в Кренстоні, у штаті Род-Айленд. Коли вона була зовсім малою, її мати загинула в автомобільній катастрофі. Приголомшений батько («в усіх інших відношеннях йому ціни не складеш»,— сказала Джен) довіку заборонив дочці сідати за кермо автомобіля. Для Дженні —

вона, власне, згадала все це, щоб пояснити, чому в неї немає шоферських прав — то була справжня трагедія. надто в старших класах школи, коли вона стала брати уроки гри на фортепіано в учителя, що жив аж у Провіденс. А втім, тривалі поїздки туди й назад автобусом дали їй змогу перечитати всього Пруста.

— А ти свого як звеш? — повторила вона.

Заморочений своїми думками, я не второпав, про що вона питає.

— Зву? Кого?

— Ну, яке слово перше спадає тобі на думку, коли ти згадуєш свого предка?

— Сучий син, — не змигнувши оком, вимовив я слова, які залюбки прилипли би до нього.

— І це ти кажеш йому в обличчя?

— Я ніколи не бачу його обличчя.

— Він ходить у масці?

— Ти вгадала. У кам'яній масці. З найтвердішого каменю.

— Облиш. Він не може не пишатися тобою, все-таки ти зірка гарвардського спорту!

Я глянув на неї. Видно, вона й справді нічого не знала.

— Він і сам був зіркою, Дженні.

— Більшою, ніж нападаючий збірної?

Мені страшенно подобалося, що їй імпонує мій спортивний титул. Тим прикріше було применшувати власні заслуги згадкою про батька.

— Він брав участь в Олімпійських іграх 1928 року. Веслування на одиночці.

— Ого! — здивувалася вона. — І став чемпіоном?

— Ні, — відповів я, і мені трохи одягло, — у фіналі він посів тільки шосте місце.

Дженні помовчала, очевидно, міркуючи про почуте. Може, хоч тепер вона зрозуміє, що бути Олівером Берреттом IV означає відчувати себе щодня в затінку як не бридкої сірої кам'яниці на терені гарвардського університету, то чиєсь фізичної зверхності, чиїхось спортивних досягнень. І те, і те фатально тяжіє над тобою, і ніякої тобі ради немає.

— Але чому «сучий син»? Чим він заслужив на таке прізвисько? — спитала, нарешті, Дженні.

— Він силує мене, — відповів я.

— В якому розумінні? Що він примушує тебе робити?

— Він примушує мене бути «правильним».

— А хіба погано бути «правильним»? — засміялася вона, збагнувши парадоксальність свого запитання.

Я пояснив їй, що мене намагаються запрограмувати за Кодексом Берреттів, а мені це — як собаці перець. Невже вона сама не бачить, як мене сіпає, коли доводиться після прізвища проказувати ще й числівник? А крім того, від мене вимагають успіхів, щосеместра — букет досягнень. Найнявся я йому, чи що?

— Бідолаха, — саркастично зітхнула Дженні. — Тобі так остогидли відмінні оцінки і титул найкращого форварда.

— Ні, мені остогидло те, що іншого від мене й не чекають! — Я почув себе страшенно незручно, висловлюючи думки, якими досі ні з ким не ділився, але ж повинна й вона знати правду. — А ота сита незворушність, з якою він переглядає мої оцінки! Хоч би як я із шкури пнувся — він сприймає все, як належне!

— Та він просто дуже заклопотана людина. Всі оті підприємства, банки забирають, мабуть, силу енергії й часу!

— Господи, Дженні, на чиему ти боці?

— А це хіба війна?

— Ще й яка! До переможного кінця!

— Це просто смішно, Олівере.

Скидалося на те, що я її зовсім не переконав. І тут я вперше усвідомив глибину безодні поміж моїм та її вихованням. Три з половиною роки навчання в Гарварді-Редкліффі зробили з нас обох задерикованих інтелектуалів, на продукуванні яких цей заклад віддавна спеціалізується; але визнати, що в мого батька нутро кам'яне, Дженні не могла, бо змалку засвоїла атавістичну італо-середземноморську максиму: тато любить *вашбіно*¹². І ніщо в світі не могло б переконати її в іншому.

Я спробував послатися на приклад. На оту сміховинну бесіду після гри з Корнеллом. Мій приклад справив на неї враження. Але зовсім не те, на яке я розраховував.

— Невже він заради якогось хокейного матчу подався аж до Ітаки?

Я спробував пояснити, що мій батько весь — тільки форма й ніякого змісту. Але вона не слухала мене, бо ніяк не могла звикнути до думки, що він вибрався світ за очі заради такої, зрештою, незначної спортивної події.

— Слухай, Дженні, забудьмо про все це, гаразд?

— А знаєш, я рада, що ти прискіпуєшся до свого батька, — відказала вона. — Це свідчить, що ти людина недосконала.

— Ти хочеш сказати, що ти — досконала?

— Зовсім ні, Шпаргалето. Якби я була досконала, хіба ж я зустрічалася б з тобою?

Ну от, знов за старе.

А тепер кілька слів про нашу фізичну близькість.

Напрочуд довгий час її між нами не було. Цебто не було чогось серйознішого за поцілунки, про які я згадував (і які — кожен зокрема — й досі пам'ятаю до найменших подробиць). На мене це було зовсім не схоже. На вдачу я вельми напористий, нетерплячий, словом, не з тих, що задовольняються малим. Якби першій-ліпшій з доброго десятка студенточок, що мешкали в гуртожитку у Веллеслі, сказали, що Олівер Берретт IV протя-

¹² Дитину (*італ.*).

гом трьох тижнів день у день зустрічався з дівчиною й жодного разу не спав із нею, у відповідь почувся б сміх, а потім — вираз граничного сумніву щодо жіночих принад згаданої дівчини. Але в даному разі, звісно, йшлося не про жіночі принади.

Я не знав, що робити.

Не зрозумійте мене буквально. Я, звісно, знав, як усе робиться. Але не наважувався зробити перший крок. Я боявся, що Дженні, яка все підмічала й бачила наскрізь, візьме на сміх галантний, романтичний (і, як досі мені здавалося, невідпорний) стиль Олівера Берретта IV. Так, я боявся дістати відкоша. І не менше боявся згоди, продиктованої не тими почуттями, на які розраховував. Цебто я хочу сказати, що ставився до Дженніфер зовсім не так, як до інших дівчат, і через те не наважувався підступитися до неї.

— Ти завалиш екзамен, Олівере.

Була неділя, ми сиділи в моїй кімнаті в гуртожитку й читали, готуючись до сесії.

— Олівере, ти завалиш екзамен, якщо не читатимеш, а тільки дивитимешся, як я читаю.

— Я теж читаю.

— Не сміши мене. Ти весь час дивишся на мої ноги.

— Не весь час, а після кожного розділу.

— У твоїй книжці дуже короткі розділи.

— Послухай, ти, самозакохана гадючко, не думай, що ти така вже велика красуня!

— Я б не думала, якби твої очі мені цього не казали.

Я кинув на підлогу книжку, перейшов кімнату й став над нею.

— Дженні, на бога, як я можу читати Джона Стюарта Мілла, коли на думці в мене тільки ти! Я хочу тебе, розумієш? До смерті хочу.

Вона спідлоба глянула на мене, насупилася.

— Ну, Олівере, скільки можна...

Я стояв, схилившись над нею й упершись руками в коліна.

Вона знову втупилась очима в книжку.

— Дженні...

Вона тихо згорнула книжку, поклала її на стіл, а тоді простягла до мене руки, сплела пальці за мою потилицею.

— Так, Олівере... Скільки можна...

Наше перше фізичне знайомство таке несхоже було на знайомство словесне! Я не знав нічого ласкавішого, піддатливішого, лагіднішого. Може, саме тепер мені відкрилася справжня Дженні — ніжна, пестлива, самозабуття в коханні. Та ще більшою несподіванкою для мене була моя власна ніжність і лагідність. Невже це справді був я, Олівер Берретт IV?

Доти Дженні не розстібала передо мною навіть третього гудзика на блузці. Отож я здивувався, побачивши на ній маленький золотий хрестик на «вічному» — без застібки — ланцюжку. Згодом, коли ми від-

почивали, в одну з тих хвилин, коли все має значення й водночас нічого не важить, я доторкнувся до хрестика й спитав, що сказав би її сповідник, якби знав, що вона лежить зі мною в ліжку, з хрестиком на шиї і т. д. Вона відповіла, що не ходить на сповідь.

— А я гадав, ти така собі добра дівчинка, католичка.

— А я і є дівчинка. І добра.

Вона зазирнула мені в очі — мовляв, спробуй заперечити! — і всміхнулася. Я теж відповів їй усмішкою, але спитав, а як же хрестик, та ще й на запаяному ланцюжку. Вона пояснила, що хрестик належав її матері й носить вона його на пам'ять про неї, а не з релігійного обов'язку.

Потім ми заговорили про нас самих.

— Олівере, Олівере, я казала вже, що кохаю тебе?

— Ні, Джен.

— А чому ти не питав?

— Широ кажучи — боявся.

— То спитай тепер.

— Ти кохаєш мене, Дженні?

Вона подивилася мені в очі й спитала — звісно, не для того, щоб ухилитися од відповіді.

— А як ти гадаєш?

— По-моєму, кохаєш. Здається. Схоже на те.

І поцілував її в шию.

— Олівере!

— Що?

— Я не те, що кохаю тебе.

О, господи, знову за старе?

— Я дуже, дуже тебе кохаю.

6

Я всім серцем люблю Рея Стреттона.

Ні, він не геній і не зірка футболу (надто важко бігає), але кращого товариша по кімнаті, кращого приятеля не знайти. На випускному курсі в нього, сіромахи, було собаче життя! Куди він дівав себе, де готувався до лекцій, коли я вивішував на клямці наших дверей краватку (традиційний знак: «не заважати»)? Щоправда, він не надто переобтяжував себе навчанням, але бодай зрідка мусив таки готуватися! Ну, читати він міг, скажімо, в університетській бібліотеці або в навчальному корпусі чи, зрештою, в нашому клубі. Але де він ночував по суботах, коли ми з Дженні, нехтуючи університетськими правилами, до ранку лишались у гуртожитку? Певно, просився на нічліг до сусідів, і ті пускали його на кушетку чи на диванчик — якщо, звісно, самі не мали відповідних планів.

Але яку винагороду він мав за це? Раніше я, бувало, ділився з ним

найменшими подробицями своїх амурних подвигів. А тепер він був позбавлений цього незаперечного привілею товариша по кімнаті. Більше того, я навіть не признавався, що ми з Дженні — коханці. Просто казав, коли мені потрібна кімната — і по всьому. А там хай думає, що хоче.

— Слухай, Берретте, ви з нею займаєтесь отим самим чи ні? — допитався він.

— Реймонде, прошу тебе, як друга: не чіпляйся до мене.

— На бога, Берретте, щодня по обіді ви замикаєтесь до ночі, в п'ятницю й суботу замикаєтесь на цілу ніч — чим же ви займаєтесь, якщо не отим самим?

— Коли тобі все ясно, нащо питати, Рей?

— Бо це шкідливо для здоров'я.

— Що саме?

— Вся ця ситуація, Ол. Сам подумай, такого ж іще ніколи не було: ти крутиш шури-мури, а старому Реєві — ні слова, ні півслова. Це ж не по-товариському, сам подумай! В цьому є щось непристойне! На бога, Ол, які такі штучки вона вміє, що ти навіть говорити про них боїшся?

— Розумієш, Рей, коли люди по-справжньому кохають одне одного...

— Кохають?!

— Будь ласка, не вимовляй це слово як лайку.

— Невже тобі надало закохатися? В твоєму віці? Господи, господи, мені страшно за тебе, старий.

— Чому?

— Сам подумай, чим ти важиш! Свободою! Незалежністю! Життям! Сердешний Рей. Він щиро вболівав за мене.

— Що, старий, боїшся втратити товариша по кімнаті?

— Поки що в мене їх стало на одного більше — вона ж бо тут днює й ночує.

Я вдягався, збираючись на концерт, тож діалог цей мав ст-от урватися.

— Не переймайся, Реймонде. Ми з тобою ще наймемо квартиру в Нью-Йорку. Щоб кожного вечора — нові дівчата. Все, що задумали, зробимо!

— Як же тут не перейматися, Берретте. Ця дівчина заарканила тебе.

— Ну, так уже й заарканила, — відказав я, поправляючи краватку й прямуючи до дверей. — Такого, як я, заарканили не просто.

Стреттон, однак, не вгавав.

— А все ж таки, Оллі...

— Що?

— Ви оте саме робите, га?

— О господи, Стреттоне!

На цей концерт у Данстер-хаусі я йшов сам, без Дженні. Я йшов слухати її гру — соло на клавесині в П'ятому Бранденбурзькому концерті Баха. Звичайно, доти я вже не раз слухав, як вона грає, але не в публічних виступах і не в складі ансамблю.

Боже, як я пишався нею! Як на мене, вона не зробила жодної помилки.

— Ти грала просто геніально, — сказав я їй після концерту.

— Це показує, як ти знаєшся на музиці, Шпаргалето.

— Мені моїх знань вистачає.

Ми вийшли з Данстер-хауса. Був ранній квітневий вечір, один із тих вечорів, коли починаєш вірити, що весна таки прийде колись і в Кембрідж. Поряд ішли її колеги (серед них і Мартін Девідсон, який на кожному кроці кидав мені під ноги невидимі бомби), тож я не міг розпочати дискусію з приводу нотної грамоти.

Переїшовши Меморієл-драйв, ми пішли понад річкою.

— Будь ласка, не перебільшуй, Берретте. Я граю непогано. Але не геніально. Навіть не на рівні гарвардської збірної. Непогано — й край. Домовились?

Як ти будеш сперечатися з людиною, що не хоче визнавати власних заслуг?

— Гаразд, домовились. Ти граєш непогано. Я тільки хочу побажати тобі: не захоплюйся теорією, не кидай грати.

— А я й не збираюся кидаги. Якщо вже я домовилася про уроки з Надею Буланже...

Про що це вона? З того, як Дженні раптом урвала фразу, я зрозумів, що вона прохопилася.

— З ким, з ким? — перепитав я.

— З Надею Буланже. Це відома вчителька музики. В Парижі.

Останні два слова Дженні проказала скоромовкою.

— В Па-ри-жі? — по складах повторив я.

— Вона набирає дуже мало учнів з Америки. Мені пощастило. Мені вже й стипендію призначено — і досить пристойну.

— Дженніфер, ти їдеш до Парижа?

— Я ще жодного разу не була в Європі. А тут — Париж. Уявляєш собі?

Я схопив її за плечі — не знаю, може, надто грубо.

— Коли в тебе виникла ця ідея? Кажі!

Вперше за весь час Дженні не спромоглась подивитися мені просто в очі.

— Не будь дурником, Олі, — сказала вона. — Це ж однаково має статися.

— Що — має статися?

— Ми закінчимо університет, і наші шляхи розійдуться. Вони у нас різні. Ти станеш юристом...

— Хвилинку, хвилинку. Що ти верзеш?

Вона подивилася нарешті мені в очі. І погляд її був сумний.

— Олі, ти належиш до династії мільйонерів, а я — соціальний нуль.

Я все ще тримав її за плечі.

— Але до чого тут «різні шляхи»? Хіба ми не належимо одне одному? Хіба ми не щасливі?

— Не будь дурником, Оллі,— повторила вона.— Гарвард — це немов торба Діда Мороза, в яку можна запхати будь-яку іграшку. Та коли Різдво закінчується, тебе з тієї торби витрушують... — Вона повагалася.— І кажуть: геть на місце, туди, звідки прийшла!

— Цебто ти збираєшся пекти коржики в Кренстоні?

Я молов уже казна-що.

— Тістечка,— сказала вона.— І не треба сміятися з мого батька.

— Я не сміятимусь, тільки не кидай мене, Дженні. Будь ласка.

— А як же стипендія? Як Париж — мрія мого розтриклятого життя?

— А як наше майбутнє, наше одруження?

Це я, я вимовив ці слова — хоча не зразу усвідомив, що вони належать мені.

— Хтось згадав про одруження?

— Я згадав. І ладен усе повторити.

— Ти хочеш одружитися зі мною?

— Так.

Вона закинула голову і, не всміхаючись, запитала:

— Чому?

Дивлячись їй просто в очі, я відповів:

— Тому.

— О,— сказала вона,— це дуже поважна причина.

Потім вона взяла мене за руку (так, за руку, а не за рукав), і ми пішли далі понад річкою. Мовчки. Бо, зрештою, все, що треба було сказати, було сказано.

7

Від мосту на тій річці до Іпсвіча, у штаті Массачусетс, їхати хвилин сорок — звісно, якщо погода гарна й ви не вперше за кермом. Я особисто одного разу подолав цю відстань за двадцять дев'ять хвилин. Один поважний бостонський банкір твердить, ніби долав її ще швидше, та коли мова заходить про рекордний час автопробігу Міст — резиденція Берреттів (тобто про те, хто й скільки секунд зрізав із тридцяти хвилин), вигадку вже важко відокремити від дійсності. Я, наприклад, вважаю, що з двадцяти дев'яти хвилин вийти просто неможливо. Якщо, звісно, не їхати на червоне світло.

— Ти женеш, мов божевільний,— сказала Дженні.

— Так це ж Бостон,— відповів я.— Тут усі женуть, мов божевільні. Ми саме стояли під червоним світлом на автостраді номер один.

— Ти заженеш нас обох у домовину, перше ніж твої батьки нас повісять.

— Послухай, Джен, мої батьки — прекрасні люди.

Зелене світло! За кілька секунд спідометр знову показував 60 миль.

— І Сучий син теж?

— Хто-хто?

— Олівер Берретт III.

— Ет, він гарний чоловіча. От побачиш — він тобі сподобається.

- Звідки ти знаєш?
- Він усім подобається.
- Чого ж ти котиш на нього бочки?
- Саме через те, що він усім подобається.

Питаєте, нащо я віз її на оглядини? Питаєте, невже мені справді потрібне було благословення Старого Не-хи-хи? Зараз поясню: по-перше, цього зажадала Дженні («Так заведено, Оллі»), а по-друге,— куди ж ти втечеш від того простого факту, що Олівер III був моїм банкіром у найвувльгарнішому розумінні цього слова! Адже він платив за моє навчання.

Отож я робив усе, «як заведено», тобто їхав із Дженні на недільний обід. Бо такі речі робляться тільки за обіднім столом і тільки в неділю. В неділю, коли всі оті йолопи, яких навіть близько до машини підпускати не можна, повиповзали на автостраду номер один і тепер не давали мені розігнатися. З шосе ми звернули на Гротон-стріт, всі закрути якої я знав змалечку, а від тринадцяти років долав, не стишуючи швидкості автомобіля.

- Ой, яка вулиця,— сказала Дженні.— Жодного будинку, самі дерева!
- Будинки стоять за деревами.

Їдучи тією вулицею, треба пильнувати, щоб не проскочити заворот до нашої садиби. Тієї неділі я таки проскочив його. І проїхав зайвих триста ярдів, перше ніж помітив це й натис на гальма.

- Де ми? — спитала Дженні.
- Та вже там, де не треба,— процідив я.

Мабуть, було щось символічне в тому, що я прозадкував ті триста ярдів до наших воріт. Хоч би як там було, але, в'їхавши у володіння Берретів, я вже більше не розганяв машину. Від Гротон-стріт до Доувер-хауса — відстань чималенька, щонайменше півмилі. Долаючи її, ви їдете повз інші — назвімо їх скромно — будинки. Певне, на відвідувача, який потрапляє в наші володіння вперше, все це справляє неабияке враження.

- Ні, ні, хай йому біс! — вихопилося в Дженні.
- В чім річ, Джен?
- Натисни на гальма, Олівере. Без жартів. Зупини машину.
- Я загальмував. Вона сиділа, вп'явшись пальцями в край сидіння.
- Я всяке собі уявляла, але не таке.
- Не таке — що?
- Багатство. Ладна закластися, що у вас тут і невільники є.

Я хотів узяти її за руки, пригорнути до себе, але мої долоні були вогкі (таке зі мною буває рідко), і тому спробував заспокоїти її словами.

- Не хвилюйся, Джен. Усе піде, як по маслу.
- Так, але чомусь мені забаглося називатись Абігейл Адамс або Венді Весп¹³.

¹³ Адамс, Абігейл (1744—1818) — дружина президента Сполучених Штатів Джона Адамса. Весп (аббревіатура WASP від White Anglo-Saxon Protestant, тобто «американець англосакського походження й протестантського віросповідання») — «стопроцентний американець». Джені натякає тут на своє італійське походження, яке зачинає перед нею двері у «вищий світ».

Решту шляху ми проїхали мовчки, мовчки вийшли з машини й підійшли до парадних дверей. Коли я натиснув на гудзик дзвінка, її знов охопила паніка.

— Тікаймо, Олівере! — сказала вона.

— Ні! Лишаймося і приймаймо бій,— відповів я.

Гадаєте, ми жартували?

Двері відчинила Флоренс, віддана старенька покоївка родини Берреттів.

— Ах, мастер Олівер! — привітала мене вона.

Боже, як я ненавиджу, коли мене так називають! Ненавиджу і самою «титул» і схований у ньому принизливий натяк на різницю між мною й Старим Не-хи-хи.

Мої батьки, оголосила Флоренс, чекають на нас у бібліотеці. Йдучи повз портрети, Дженні раз у раз вражено охала. Не тільки тому, що деякі з них належали пензлю Джона Сінгера Сарджента (зокрема, портрет Олівера Берретта II, який час від часу експонується в Бостонському музеї), але й тому, що тільки тепер побачила всі відгалуження генеалогічного дерева Берреттів— серед них і ті, що мали зовсім інші прізвища. Жінки нашого роду, одружуючись, народжували таких персон, як Берретт Вінтроп, Річард Берретт С'юол і навіть Еббот Лоренс Лаймен, який наважився пройти життєвий шлях (що лежав, ясна річ, через Гарвард) і навіть здобути на ньому найвищі премії за хімічні дослідження, не маючи взагалі ймення Берретта у своїх анкетних даних!

— Господи-Ісусе,— бурмотіла Дженні.— З цієї галереї я зрозуміла на решті топонімію половини гарвардських споруд!

— Ет, все це пусте,— відповів я.

— Я не знала, що ти споріднений і з С'юолівським елінгом,— сказала вона.

— От бачиш. Мій рід постав із каменя і дуба.

В кінці довгої портретної галереї, перед поворотом до бібліотеки, стояла скляна шафа. А в тій шафі були призи. Спортивні нагороди.

— Які вони гарні,— мовила Дженні.— І виглядають так, наче зроблені зі щирого золота чи срібла.

— Так воно і є.

— Господи. Це твої?

— Ні. Його.

Олівер Берретт III не здобув призового місця на Олімпійських іграх в Амстердамі — це факт незаперечний. Але незаперечним є і той факт, що на всіляких інших змаганнях з веслування він показував напрочуд високі результати. У Дженні перед очима сяяли добре надрасні свідчення тих багатьох перемог.

— За першість на Кренстонському кегельбані такі цяцьки, звісно, не вручають.

Потім вона, очевидно, вирішила дати й мені можливість похизуватися.

— А в тебе є призи, Олівере?

— Єге ж.

— Теж під склом?

— Ні, під ліжком. У моїй спальні.

Вона мило, по-змовницькому, підморгнула мені й прошепотіла:

— Ти мені потім покажеш їх, добре?

Я не встиг відповісти, не встиг подумати, якими намірами вона керується, висловлюючи бажання відвідати мою спальню, бо в цю мить почулося:

— А-а, вітаю, вітаю.

Сучий син! Це був Сучий син.

— Добридень, тату. Познайомся з Дженніфер...

— Вітаю вас.

Перше ніж я встиг повністю відрекомендувати Дженні, він уже тиснув їй руку. Я зауважив, що вдягнений він не в один із своїх банкірських костюмів. Ні, на Олівері III була модна спортивна куртка. А на обличчі замість звичної маски я побачив підступну посмішку.

— Прошу, заходьте, знайомтеся з міссіс Берретт.

Так, на Дженні чекало ще одне випробування, ще одна честь, яка випадає тільки найобранішим з обраних: знайомство з Веселушкою Елісон Форбс, нині Берретт. (Іноді, в мстивому настрої, я думав про те, як шкільне прізвисько матері позначилося б на її подальшій кар'єрі, якби прагнення суспільної діяльності не привело її до добродійницької участі в опікунських радах кількох музеїв). Хай стане гласністю той факт, що Веселушка Форбс так і не закінчила коледжу. Вона залишила його після другого курсу, діставши беззастережне благословення батьків на одруження з Олівером Берреттом III.

— Знайомтесь: моя дружина Елісон, а це — Дженніфер...

Ну, от, він уже й тут відштовхує мене, береться сам рекомендувати.

— Каллівері,— докинув я, бо прізвиська її Старий Не-хи-хи не знав.— Кавіллері,— чемним голоском озвалася Дженні, поправляючи мене: вперше й востаннє в житті я перекрутив її прізвисьце.

— Як у *Cavalleria Rusticana*¹⁴? — спитала мати, виключно для того, щоб довести, що, хоч університетів вона не кінчала, культури їй не бракує.

— Атож,— усміхнулася їй Дженні.— Тільки ми не родичі.

— Так-так,— сказала мати.

— Так-так,— сказав батько.

Знаючи, що вони не зрозуміли її жарту, я спромігся лише й собі додати:

— Так-так.

-Мати й Дженні потиснули одна одній руки, і після обміну банальностями, які, власне, й складають зміст усіх розмов у мене вдома, ми вмостилися в кріслах. На якийсь час запала тиша. Я спробував увімкнути шосте чуття й уловити, що відбувається. Мати, безперечно, намагалась оцінити Дженніфер — придивлялася до її одягу (сьогодні аж ніяк не богемного), її манери триматися, прислухатися до її вимови та інтонацій. І, звичайно, в усьому підмічала ознаки Кренстона зі штату Род-Айленд.

¹⁴ «Сільська честь» — опера П'єтро Масканьї.

Дженні, можливо, оцінювала мою матір. Кажуть, дівчата не пропускають такої нагоди: зі знайомства з майбутньою свекрухою, мовляв, можна дізнатися багато корисного про вдачу майбутнього чоловіка. Може, вона оцінювала й Олівера III. Цікаво, чи помітила вона вже, що батько на зріст вищий од мене? Чи сподобалась їй його спортивна куртка?

Ясна річ, Олівер III лишався вірний собі: як завжди, він зосередив вогонь на синові.

— Ну, як справи, сину?

Як на родсівського стипендіата, співрозмовник він був нікчемний.

— Добре, татуню.

Немовби не бажаючи відставати, мати звернулася до Дженніфер:

— Сподіваюсь, ви доїхали без пригод?

— Без пригод,— відповіла Дженні.— І дуже швидко.

— Олівер у нас взагалі швидкий хлопець,— озвався Старий Не-хи-хи.

— Ну, не швидший за тебе, тату,— докинув я.

Цікаво, що він на це скаже?

— Гм. Певно, й справді, не швидший.

І на тім спасибі, таточку.

Мати, яка за будь-яких обставин підтримує його, вирішила перемінити платівку й заговорила на якусь загальнішу тему — здається, про музику. А може, про картини — я слухав не дуже уважно. Згодом у мене в руках опинилася чашка з чаєм.

— Дякую,— сказав я. І додав: — Нам скоро їхати.

— Га? — озвалася Дженні. Вони з матір'ю в ту мить обговорювали, здається, творчість Пуччіні, і моє зауваження прозвучало контрастом. Мати подивилась на мене (що траплялося вельми нечасто).

— А як же обід? Невже ви не залишитесь?

— М-м... Не можемо,— відповів я.

А Дженні майже водночас сказала:

— Авжеж, залишимося.

— Мені треба вертатися,— буркнув я, дивлячись на неї.

Дженні відповіла мені розгубленим поглядом, і тут Старий Не-хи-хи підсумував:

— Ви залишитесь на обід. Вважай, що це — наказ.

Удавана поспішка на його обличчі не в'язалася з категоричністю тону. А я не дозволяю командувати собою нікому — навіть фіналістові Олімпійських ігор.

— Ми не можемо, татуню.

— Ми мусимо, Олівере,— втрутилася Дженні.

— Чому? — спитав я.

— Тому, що я голодна,— відповіла вона.

Ми сиділи за столом, підвладні волі Старого Не-хи-хи.

Він нахилив голову. Мати й Дженні — теж. Я схилив голову набік.

— Благослови їжу цю, щоб була нам на користь, а нас благослови на служіння тобі й на те, щоб ми ніколи не забували про нужду і нестатки наших ближніх. Молимо тебе про це в ім'я сина твого Ісуса Христа. Амінь.

Господи Ісусе, в мене аж ноги похололи. Невже він хоч цього разу не міг обійтися без своїх святенницьких фіглів? Що подумає Дженні? Середньовіччя! Найтемніша доба середньовіччя!

— Амінь,— сказала мати (а за нею й Дженні, тільки дуже тихо).

— Спринтери, на старт! — пожартував я, беручись за виделку.

Мій дотел, однак, нікого не насмішив. І менше за всіх — Дженні. Вона демонстративно відвернулася від мене. А Олівер III стрельнув у мій бік оком.

— У кого старт, а в кого — фальстарт, Олівере.

Певно, ми обідали б у цілковитій тиші, якби не дивовижне вміння моєї матері точити баяси.

— Отже, ваші батьки родом із Кренстона, Дженні?

— Тільки батько. Мати народилася у Фолл-Рівер.

— Берретти заснували кілька підприємств у Фолл-Рівер,— зауважив Олівер III.

— На яких із покоління в покоління визискували бідняків,— докинув Олівер IV.

— Так, у дев'ятнадцятому сторіччі,— відрізав Олівер III.

Мати всміхнулася, вирішивши, певно, що її Олівер виграв цей сет. Та вона зраділа завчасно.

— А що ти скажеш про плани автоматизації цих підприємств? — пішов я у наступ.

Запала коротка мовчанка. Я приготувався до вибуху.

— А що ти скажеш про каву? — спитала Веселушка Берретт.

Ми повернулися до бібліотеки, я — з твердим наміром закруглитися. У нас із Дженні завтра лекції, у Не-хи-хи! — банкірські та інші справи, та й у Веселушки, мабуть, на ранок призначені якісь богоугодні рандеву.

— Тобі з цукром, Олівере? — спитала мати.

— Олівер завжди п'є каву з цукром, люба,— сказав батько.

— А сьогодні — без,— відповів я.— Просто чорну каву, мамо.

Коли всі одержали свої чашки й зручно вместилися в кріслах, і коли стало ясно, що більше нам абсолютно нема чого сказати одне одному, я запропонував нову тему.

— Скажи, Дженніфер, якої ти думки про Корпус Миру?

Вона спідлоба глянула на мене, але на гачок не впіймалася — промовчала.

— О, ти вже розповів їм, О. Б? — звернулася мати до батька.

— Та ні, розповідь іншим разом,— відповів Олівер III з удаваною скромністю, що аж волала: «Питайте далі, запитуйте ж!»

Отож довелося запитати.

— Про що йдеться, татуню?
— Ет, нічого особливого, синку.
— Ну, як ти можеш казати таке,— обурилася мати й, обернувшись до мене, урочисто оголосила:

— Твого батька призначають керівником Корпусу Миру.

— Он як?

Дженні теж сказала «Он як?» — але іншим, радіснішим тоном.

Батько вдав, ніби зніяковів, а мати очікувально подивилася на мене — хотіла, щоб я вклонився, чи що? Можна подумати, що йшлося принаймні про посаду державного секретаря!

Тут Дженні взяла ініціативу на себе.

— Вітаю вас, містере Берретт.

— Так-так. Вітаю, татуню.

Матері, видно, кортіло обсмоктати цю новину.

— Гадаю, для батька це унікальна нагода збагатити свій педагогічний досвід,— сказала вона.

— Авжеж, авжеж,— погодилася Дженні.

— Ще б пак,— кисло посміхнувся я.— М-м... дай мені, будь ласка, цукорницю.

8

— Дженні, йдеться ж, зрештою, не про посаду державного секретаря!

Хвалити бога, ми нарешті поверталися до Кембріджа.

— Все одно, Олівере, тобі слід було виявити більше радості.

— Я ж сказав: «вітаю».

— Яка великодушність!

— На бога, чого ж іще треба?

— Як це все-таки гидко! — сказала вона.

— Не кажи,— підтакнув я.

Якийсь час ми їхали мовчки; на душі в мене було неспокійно.

— Що ти мала на увазі, кажучи, що тобі гидко, Джен? — спитав я нарешті.

— Твоє ставлення до батька.

— А його ставлення до мене тобі не здається гидким?

Ну, тут напалася вона на мене! Я вислухав цілу лекцію про батьківську любов. Усю італійсько-середземноморську концепцію з цього питання. І все, що вона думає про мою негідну поведінку.

— Ти йому грубіяниш, і грубіяниш, і грубіяниш! — вигукнула вона наостанку.

— А він — мені, Джен. Невже ти цього не помітила?

— По-моєму, ти не зупинився б ні перед чим, аби лиш дошкулити своєму батькові.

— Оліверові Берретту III дошкулити неможливо.

Після напруженої мовчанки вона відповіла:

— Ти знайшов спосіб дошкулити йому, одружившись із Дженніфер Кавіллері.

Я стримував себе, доки поставив машину на стоянці перед рибним рестораном. А тоді обернувся до Дженніфер, не тямлячи себе від люті:

— Невже ти справді так думаєш?

— Почасти,— відповіла вона тихо.

— Дженні, ти не віриш, що я тебе кохаю? — загорлав я.

— Вірю,— не підвищуючи голосу, промовила вона.— Але по-своєму, поненормальному, ти закоханий у моє низьке соціальне походження.

Я спромігся тільки десять разів повторити: «Ні! Ні! Ні!» Десять разів, на різні лади. Вона страшенно збентежила мене, і, хоч яке дике було її припущення, я мимоволі подумав, що в ньому є таки зрною істини.

А втім, їй теж скребло на душі.

— Ет, який з мене суддя, Оллі. Мені здається, що інакше й бути не може. Розумієш, я теж люблю в тобі не тільки тебе самого. Я закохана і в твоє ім'я. І в числівник, що за ним стоїть.

Дженні відвернулася, і я подумав, що вона заплаче. Але вона опанувала себе й додала:

— Зрештою, все це — теж ти.

Перед моїми очима блимала неоновая реклама: «Краби й устриці». Я сидів, спостерігаючи ті спалахи, й думав, що найбільше, мабуть, люблю в Дженні її вміння бачити мене наскрізь, розуміти без слів. Вміння, яке вона щойно продемонструвала знову, довівши, що мені далеко до людської досконалості! Чорт, таке важко проковтнути. Але, знаючи мої вади, вона все-таки кохає мене! Більше того, вона має мужність визнати власну недосконалість — то чого ж я вартий у порівнянні з нею?

Я просто не знав, що їй відповісти.

— Хочеш устриць, Джен?

— Хочеш у пику, Шпаргалето?

— Бий,— сказав я.

Вона стисла пальці в кулак, а тоді любовно торкнулася ним моєї щоки. Я поцілував той кулачок, та коли простяг руки, щоб пригорнути її, вона відштовхнула мене й гримнула, немов гангстерка:

— Ану, газуй, Шпаргалето! Руки на кермо і — гайда!

Я так і зробив.

Головне батькове заперечення стосувалося надмірної квапливості. Зайвого поспіху. Безоглядності. Не пригадую вже конкретних слів, але пам'ятаю, що провідна теза казання, яке він прочитав мені за обідом у Гарвардському клубі була: «Куди ти квапишся?»

Почав він зауваженням, що я ковтаю їжу, не розжовуючи. Довелося чемно пояснити, що я вже доросла людина, й, отже, час відмовитись від звички виправляти — ба навіть коментувати — мою поведінку. Він відповів, що конструктивна критика йде на користь навіть главам урядів.

Я витлумачив це як не дуже тонкий натяк на його участь у першому уряді Рузвельта. А що в мої плани не входило вислуховувати спогади про Франкліна Делано Рузвельта й про батьків особистий внесок у реформу банківської справи в США, то я замовк.

Обідали ми, як я вже зазначив, у бостонському Гарвардському клубі. Цебто — в оточенні батькових однокурсників, клієнтів, шанувальників і т. ін. Ясна річ, батько навмисне обрав саме це місце. Я не прислухався до того, що мурмотіли, дивлячись на нас, завсідники цього закладу, але знаю, що, прислухавшись, почув би: «Дивись, хто прийшов,— сам Олівер Берретт!» або «Ти знаєш, хто це? Берретт, знаменитий спортсмен!»

Між нами тим часом точився один із тих безпредметних діалогів. Тільки цього разу безпредметність його була для мене просто нестерпна.

— Татуню, ти ще не сказав ні слова про Дженніфер.

— А що тут казати? Адже ти поставив нас перед *fait accompli*¹⁵.

— Але якої ти думки про неї?

— На мою думку, Дженніфер чудова дівчина. І те, що вона, маючи таке походження, спромоглася пробитись аж у Редкліфф...

Зараз він почне розводитись про «кузню талантів» і подібну бридню — тобто знову ухилиться від прямої відповіді.

— Ближче до суті, татуню!

— Суть не в цій дівчині,— сказав він.— Вся суть у тобі.

— Тобто?

— У твоєму бунті. Ти бунтуєш, сину.

— Батьку, я не розумію, як можна назвати бунтом бажання одружитися з гарною й розумною студенткою Редкліффа. Вона ж не хіппі, їй не бракує здорового глузду і...

— Так. Але їй бракує дечого іншого.

Ага, це вже щось суттєве. У сноба нарешті розв'язався язик.

— Що тобі в ній найбільше не подобається,— бідність чи те, що вона католичка?

Він відповів майже пошепки, злігши грудьми на стіл:

— А що тобі в ній найбільше подобається?

Я сказав йому, що зараз підведуся й піду геть.

— Краще буде, якщо ти залишишся. Й заговориш, нарешті, як чоловік.

Як чоловік, а не... хто? Не хлопчик? Не дівчина? Не миша?

Я залишився. І тим страшенно потішив Сучого сина. Він не сумнівався, що здобув ще одну перемогу наді мною.

— Я маю до тебе одне-однісіньке прохання: зачекай трошечки,— сказав Олівер Берретт III.

— Розшифруй, будь ласка, що означає те «трошечки».

— Здобудь учений ступінь з юриспруденції. Якщо те, що виникло між вами, справжнє, воно витримає випробування часом.

¹⁵ Доконаним фактом (франц.).

— Воно справжнє. Тож на біса піддавати це якомусь довільному випробуванню?

По-моєму, я висловився цілком ясно й недвозначно. Показав, що коса найшла на камінь. Що я відмовлюся бути пішаком у його руках. Що його влада наді мною скінчилася.

Він спробував зайти з іншого боку.

— Олівере, ти ще не доріс...

— Не доріс?.. До чого? — Мені уривався терпець.

— Тобі ще немає двадцяти одного року. За законом, ти ще не дорослий.

— Чхав я на всі ваші розтрикляті закони!

Можливо, за сусідніми столиками почули мої слова. Немовби підкреслюючи мою невихованість, Олівер III відповів мені крижаним шепотом:

— Якщо ти одружишся з нею тепер, у тебе не зостанеться ні цента за душею.

Я не притишив голосу. Чхав я на їхні правила пристойності!

— Татуню, в мене зостанеться душа. Але ти не знаєш, що це таке.

Отак я вийшов з його життя — щоб розпочати своє власне.

9

Лишалось ще відбути візит до Кренстона, що лежить на південь від Бостона, на відстані, трохи більшій, ніж Іпсвіч, коли їхати на північ. Після катастрофи, якою обернулося знайомство Дженніфер з моїми батьками, я без особливого ентузіазму думав про зустріч із майбутнім тестем. Я уявляв собі, як на мене вихлюпується потік італо-середземноморських емоцій, ускладнених тим, що Дженні — єдина дитина, обтяжених тим, що зростала вона без матері, під наглядом батька, який, отже, став для неї найдорожчою в світі людиною. Одне слово, я мав зіткнутися з тими емоційними комплексами, які складають зміст підручників з психопатології.

І до цих обставин слід додати ще й ту, що тепер у мене за душею не було ані цента.

Справді-бо, уявіть собі на хвилинку симпатичного юнака-італійця Оліверо Берретто з околиці міста Кренстона, який з'являється до містера Кавіллері, пекаря, що годує тістечками ціле місто, й каже: «Я хочу одружитися з вашою єдиною донькою Дженніфер». Яке запитання поставить йому старий перш за все? (Звісно, він не стане розпитувати Берретто про щирість його почуттів, бо переконаний: той, хто знає Дженні, не може її не кохати). Ні, старий поцікавиться іншим: «Берретто, на які доходи ти утримуватимеш її?»

А тепер уявіть собі, що скаже добрий старий містер Кавіллері, почувши, що, принаймні на три найближчі роки, його майбутній зятьок планує зовсім протилежне: жити на утриманні своєї дружини! Чи не вкаже після цього добрий старий містер Кавіллері женихові на поріг і чи не допоможе йому опинитися за дверима добрим штурханом?

Ладен закластися місцем, для таких штурханів призначеним, що саме так він і зробить.

Тепер ви розумієте, чому тієї травневої неділі я жодного разу не перевищив дозволеної швидкості, прямуючи на південь автострадою номер 95. Навіть Дженні, яку моя шоферська розважливність спочатку тільки радувала, трохи згодом запитала, чому ми не виходимо за сорок миль на ділянці, де дозволено сорок п'ять на годину. Я послався на розхитаний передрок, але вона, звісно, не повірила.

— Розкажи мені ще раз, Джен.

Терпеливість ніколи не належала до її найбільших чеснот, а сьогодні їй уже просто набридло підбадьорювати мене відповідями на нескінченні й переважно дурні запитання.

— Ні, досить.

— Ну, ще тільки один раз, Дженні, будь ласка.

— Ну, слухай. Я подзвонила йому і сказала. Він відповів: «Гаразд». Англійською мовою. Підкреслюю це, бо ти, здається, думаєш, що поанглійськи він — ні бе ні ме, знає хіба кілька лайок.

— Але що означає «гаразд»?

— Невже ти хочеш сказати, що на юридичний факультет Гарвардського університету прийнято людину, яка не може визначити зміст слова «гаразд»?

— Це не юридичний термін, Дженні.

Вона торкнулася моєї руки. Хвалити бога, це я розумію. Але мені все-таки потрібна була ясність. Я мусив знати, що чекає на мене попереду.

— «Гаразд» може означати й інше, скажімо: «Я всяке переживав — переживу й це».

Глянувши на мене, вона вкотре вже детальніше переповіла розмову зі своїм батьком. Він радіє. Широ радіє. Ясна річ, посилаючи доньку до Редкліффа, він зовсім не покладав надій на те, що вона повернеться до Кренстона й одружиться із сусідським хлопцем (який, до речі, оспівдився їй перед від'їздом). Батька спочатку ошелешило те, що дочка його стане місіс Олівер Берретт IV¹⁶. Отямившись, він застеріг дочку: «Не порушуй одинадцятої заповіді».

— А що в ній? — спитав я.

— Не цурайся свого батька.

— Ясно.

— Оце і все, Олівере. Їй-богу.

— Чи знає він, що я — бідняк?

— Знає.

— І його це не обходить?

— Принаймні це те, що нас робить рівними.

¹⁶ За англломовною традицією, дружину офіційно величають іменем і прізвищем її чоловіка.

- Але йому приємніше було б, якби я мав хоч якийсь капіталедь?
— А тобі хіба не було б приємніше?
До кінця нашої подорожі я вже їхав мовчки.

Дженні мешкала на Гемільтон-авеню — нескінченній вулиці, забудованій дерев'яними домиками, перед якими в затінку миршавих дерев бавилися дітлахи. Проїхавши кілька кварталів у пошуках стоянки, я відчув себе так, наче потрапив у чужу країну. Доти я ніде в Америці не бачив на вулицях такої кількості людей. Діти — дітьми, але не менше було й дорослих. Цілими сім'ями сиділи вони на ганках і з інтересом, вартим кращого застосування, спостерігали, як я ставлю свою машину.

Дженні вискочила перша. У Кренстоні вона виявляла дивовижну моторність, нагадуючи мені верткого коника. Коли глядачі на ганках побачили, кого я привіз, із їхніх горлянок вихопилося одностайне — майже як на стадіоні — оглушливе вітання. Та це ж мала Кавіллері, гордість і окраса нашої вулиці! Після таких овацій на її честь я не зразу наважився вийти з машини. Що, як мене сприймуть за отого, мною самим вигаданого Оліверо Берретто, не вартото їй навіть у слід ступити?

— Агов, Дженні! — гукнула соковитим басом котрась із матрон.

— Добридень, місіс Каподілуно! — так само басовито озвалася Дженні. Я виліз із машини й відчув, що опинився в центрі загальної уваги.

— Слухай, а що то за хлопець? — прогриміла місіс Каподілуно, демонструючи цілковиту зневагу до тонкощів гарного тону.

— Та так, ніщо! — крикнула у відповідь Дженні — і тим, хоч як це дивно, враз повернула мені самовладання.

— Можливо, — мов з гармати бахнула місіс Каподілуно в моєму напрямку. — Але дівчина, яку він привіз, це таки щось! Це золото!

— Він знає, — відказала Дженні.

Потім вона обернулася, щоб заспокоїти сусідів і по той бік вулиці.

— Він знає! — крикнула вона й до тієї трибуни своїх уболівальників.

А тоді взяла мене. — мов чужинця в раю — за руку й повела сходами до дверей будинку номер 189 А.

І ось нарешті я ніяково зуляняюся на порозі, Дженні каже: «Знайомся — мій батько», і Філ Кавіллері, жилавий (на око — 5 футів 9 дюймів, 165 фунтів) чоловік років десь під п'ятдесят, типовий мешканець Род-Айленда, простягає мені руку.

Відчуваючи її дужий потиск, я кажу:

— Добридень, сер.

— Філ, — виправляє він мене. — Так мене звать. Філ.

— Добридень, Філ, сер, — промовляю я, все ще тиснучи йому руку.

А по хвилі збентеження — переляк, коли містер Кавіллері, випустивши, нарешті, мою руку, обертається до дочки й на повен голос горлає:

— Дженніфер!

А потім вони кидаються одне до одного. Обіймаються. Міцно-міцно.

Погойдуються з боку в бік. І все, що містер Кавіллері може сказати з приводу даної ситуації, зводиться до одного слова, повторюваного тепер уже стиха: «Дженніфер!» І все, що може відповісти йому дочка, випускниця Редкліффа (і власниця диплома з відзнакою!), зводиться теж до одного слова: «Філ!»

А я відчуваю себе третім-зайвим.

Того дня мені здорово придалася звичка, засвоєна разом з іншими канонами «гарних манер». Мене привчили не розмовляти з повним ротом. А що Філ та його дочка робили все, щоб я безнастанно щось жував, то на розмови мені просто не лишалося часу. Боячись образити господаря, я ум'яв рекордну кількість італійських тістечок — не менше як по два кожного гатунку. А потім потішив обох Кавіллері, виголосивши промову на тему, які з них були найсмачніші.

— Він молодець,— сказав Філ Кавіллері своїй дочці.

Що це означає?

Мені не потрібно було визначення слова «молодець». Просто я хотів знати, чим — якими з небагатьох моїх учинків — заслужив на таку похвалу.

Тим, що вгадав, які тістечка — найкращі? Чи тим, що й Філ у потиску моєї руки відчув силу? Чим?

— Я ж казала тобі, що він молодець, Філе,— усміхнулася дочка містера Кавіллері.

— Казала, казала,— погодився її батько.— Але я мусив і на власні очі переконатися. А тепер — переконався.

— Олівере! — звернувся він до мене.

— Слухаю, сер.

— Філ.

— Слухаю, Філ, сер.

— Ти — молодець.

— Дякую, сер. Щиро дякую за ваші слова. Ви знаєте, як я ставлюся до вашої дочки, сер. А тепер — і до вас.

— Олівере,— урвала мене Дженніфер,— чого це ти рюмси розпустив, чого белькочеш, немов шмаркач жовторотий, невже ти...

— Дженніфер,— спинив її містер Кавіллері,— невже ти не можеш обійтися без лайки? Не забувай, що цей сучий син — наш гість!

За обідом (тістечка, як виявилось, подавалися лише для того, щоб заморити черв'ячка) Філ спробував повести зі мною мову, самі знаєте, про що. Він чомусь забрав собі в голову, що може помирити Олівера III з Олівером IV.

— Давайте я побалакаю з ним по телефону, як батько з батьком,— запропонував він.

— Не треба, Філе, це нічого не дасть.

— Я не можу сидіти згорнувши руки! Як це так — щоб батько відмовився від рідної дитини?!

— Але ж я теж від нього відмовився, Філе.

— Щоб я такого більше не чув! — вигукнув він, скипаючи непідробним гнівом.— Батькову любов треба поважати, нею треба пишатися! Батькова любов — це особлива, рідкісна любов.

— Атож, рідкісна. Надто в моїй родині,— сказав я.

Дженні весь час бігала з кухні до їдальні й назад, отож розмова точилася без її участі.

— Зв'яжи мене з ним по телефону,— знову попросив Філе.— Я все залагоджу.

— Ні, Філе. Між батьком і мною більше не існує телефонного зв'язку. Між нами — холодна війна!

— Ет, повір мені, Олівере, твій батько відтанив. І хочеш знати, коли саме? Коли ви надумаєте піти до церкви...

В цю мить Дженні, яка розставляла блюдця, кинула батькові багатозначне:

— Філе...

— Що, Джен?

— Ти згадав про церкву...

— Так.

— Розумієш, воно трохи того... Не клеїться.

— Он як? — звів брови містер Кавіллері. А тоді, зробивши поспішний і неправильний висновок, вибачливо обернувся до мене.— Я... мм... я не маю на увазі обов'язково католицьку церкву, Олівере. Цебто, Дженніфер, звісно, вже сказала тобі, що ми католики. Та про мене — хай це буде твоя церква, Олівере. Я певен, що ваш шлюб господь благословить у будь-якій церкві.

Одного погляду на Дженні вистачило мені, щоб зрозуміти: в телефонній розмові з батьком вона цього питання не торкалась.

— Олівере, я не наважилася випалити все зразу,— пояснила вона.— Це було б, як обухом по голові.

— Про що мова? — благодушно спитав містер Кавіллері.— Коли вже вам треба бити мене обухом, то бийте, діти! Бийте мене всім, що у вас набиралося.

— Мова про благословення боже, Філе,— сказала Дженні, уникаючи його погляду.

— Далі, Джен, далі,— голос містера Кавіллері чи не вперше затремтів.

— Розумієш, ми... як це тобі пояснити... Ми проти, Філе,— видавила вона, очима благаючи в мене підтримки.

— Проти бога? Проти будь-якого бога?

Дженні ствердно кивнула.

— Дозвольте мені пояснити,— попросив я.

— Прошу.

— Розумієте, ні я, ні Джен у бога не віримо. І лицемірити не хочемо.

По-моєму, він прийняв це пояснення тільки тому, що дав його я. Можли-

во, почувши його від Дженні, він ударив би її. Але цього разу вже він був третім зайвим, він був чужинцем. Утупившись очима в підлогу — тому, видно, що не хотів дивитися на нас, — він помовчав, а тоді сказав:

— Гарні мені діла... А чи можна поцікавитися, хто ж у такому разі оформить ваш шлюб?

— Ми самі,— відповів я.

Він приголомшено глянув на дочку — мовляв, невже це правда? Вона кивнула. Я все сказав правильно.

Після тривалої мовчанки він повторив: «Гарні мені діла...» А потім запитав мене, як майбутнього юриста, чи такий шлюб вважатиметься... — як би це сказати — законним, чи що?

Дженні пояснила, що церемонію проведе в Гарварді університетський капелан («Ага, все-таки капелан», — пробурмотів Філ), а наречений і наречена обмінюються відповідними фразами.

— Отже, наречена теж говоритиме? — спитав він так, наче саме це з усього почутого може його доконати.

— Філіппе,— сказала його дочка,— невже ти можеш уявити собі ситуацію, за якої я б мовчала?

— Ні, дитино моя,— відповів він, зобразивши жалюгідну подобу усмішки.— Видно, тобі теж без промови не обійтися.

Коли ми поверталися до Кембріджа, я спитав Дженні, якої вона думки про наш візит.

— Усе було гаразд,— відповіла вона.

10

Містер Вільям Ф. Томпсон, заступник декана юридичного факультету Гарварда, не міг повірити власним вухам.

— Чи правильно я зрозумів вас, містере Берретт?

— Так, містере Томпсон. Ви зрозуміли мене правильно, сер.

Висловити своє прохання мені було нелегко. Не легше було й повторити його.

— Цього року мені потрібна стипендія, сер.

— Справді?

— Саме тому я й прийшов до вас, сер. Адже справами грошової допомоги відаєте ви, містере Томпсон?

— Так, я. Але мене дивує ваше прохання. Річ у тім, що ваш батько...

— На нього я не можу розраховувати, сер.

— Прошу, поясніть, що це означає?

Заступник декана скинув окуляри й заходився протирати їх краваткою.

— Бачите, ми з ним посварилися.

Заступник декана начепив окуляри і подивився на мене тим порожнім поглядом, яким уміють дивитися тільки декани та їхні заступники.

— Усе це дуже прикро, містере Берретт,— зауважив він.

Я хотів запитати: для кого? Цей крутий, очевидно, вирішив пожертвувати мною.

— Так, сер,— сказав я.— Усе це дуже прикро. Саме тому я й звернувся до вас, сер. Наступного місяця я одружуюсь. Обоє ми будемо працювати ціле літо. Потім Дженні, цебто моя дружина, піде на постійну роботу: викладатиме в приватній школі. На прожиття ми заробимо, але ж треба платити за навчання. А платня у вас дуже висока.

— Атож,— сказав він. І ні слова більше. Невже він не розуміє, про що йдеться і чого я до нього прийшов?

— Містере Томпсон, мені потрібна стипендія,— сказав я прямо. Уже втретє.— На рахунок в мене абсолютний нуль, а я в списках студентів.

— Але ж термін подачі заяви на стипендію давно минув,— заявив містер Томпсон, знайшовши нарешті формальну зачіпку.

Чого йому треба, цьому поганцеві? Щоб я оголив перед ним свою закритавлену душу? Чи, може, він хоче, щоб я влаштував скандал?

— Містере Томпсон, поступаючи до вас, я не знав, що мої обставини зміняться так несподівано.

— Я розумію все, містере Берретт. І повинен заявити, що не наша це справа втручатися в родинну сварку. Та ще й, на мій погляд, дуже прикро.

— Гаразд, містере Томпсон,— сказав я, підводячись.— Я розумію, до чого ви хилите. Але я не збираюся лизати батькові п'яти для того, щоб він на знак подяки вам подарував університетові новий корпус Берретта.

Коли я виходив із кабінету, декан пробурмотів ображено:

— Яка несправедливість!

Я погодився з ним усією душею.

11

Дженніфер одержала диплом у середу. З цієї нагоди до Кембріджа прибула сила-силенна родичів з Кренстона, приїхала навіть тітонька з Клівленда. Я зустрівся з ними під час урочистої церемонії. За попередньою домовленістю мене рекомендували не як жениха, і Дженні була без обручки: все це для того, щоб ніхто не образився (заздалегідь), не одержавши запрошення на весілля.

— Тітонько Кларо, це мій хлопець Олівер,— казала Дженні й додавала щоразу: — Він без диплома.

Я бачив, як вони потай штовхають одне одного в бік, перешіптуються, а дехто навіть оглядає мене з відвертою цікавістю, але жодному з них не пощастило щось вивідати ні від нас, ні від Філа, котрий, певно, радий був уникнути розмов про кохання між двома атеїстами.

У четвер я зрівнявся з Дженні, одержавши диплом Гарвардського коледжу — диплом мій, так само як і її, був з відзнакою. До того ж йшов попереду всіх, навіть тих, що одержали диплом з найвищою відзнакою,

тобто найученіших мудрагелів. Мені дуже кортіло сказати цим зубрам, що, ставши на чолі процесії, я переконливо довів правильність своєї теорії: година в Діллон-хаусі варта двох у бібліотеці Вайденера. Але стримався. Нехай і вони порадіють.

І досі не знаю, чи був там присутній Олівер Берретт III. Цього урочистого дня в університетському дворі зібралася величезна юрба — понад сімнадцять тисяч чоловік, і, звичайно, я не мав змоги роздивитися їх крізь бінокль. Квитки, призначені для моїх батьків, я, само собою зрозуміло, віддав Філові й Дженні. Але ж мого Старого Не-хи-хи як колишнього студента університету могли впустити й без квитка; може, він і сидів десь на трибуні в гурті випускників 1926 року. А проте чого йому було приїздити? Адже банки в той день працювали!

Одружилися ми в неділю. Родичів Дженні не запрошували тому, що, знехтувавши Бога-отця, і Сина, і святого Духа, ми боялися вразити релігійні почуття цих ширих католиків. Шлюбна церемонія відбувалася в корпусі Філіпса Брукса, старій будівлі на північ від університетського двору. Керував церемонією Гімоті Блаувелт, унітаріанський капелан нашого коледжу. Певна річ, був там і Рей Стреттон. Запросив я і Джеремі Нахума, свого шкільного приятеля з тих часів, коли ми ще вчилися в Екзетері, — він віддав перевагу Амхерсту над Гарвардом. Дженні запросила свою подругу з Бріггс-хола, а також — мабуть, із сентиментальних міркувань — догготелесу напарницю з бібліотеки. І, звичайно, Філа.

Філа я доручив Рееві Стреттону. Мені хотілося, щоб Філ почував себе трохи вільніше. Але Стреттон теж був сам не свій! Вони стояли поряд, зніяковілі, і кожен із них усім своїм виглядом підтверджував упереджену думку іншого, що це «саморобне одруження» (як називав його Філ) буде (як передбачав Стреттон) «жахливішим за фільми жахів». І все через те, що ми з Дженні мали намір проказати одне одному кілька слів! Подібну шлюбну церемонію ми бачили два-три місяці тому, коли подруга Дженні, музикантка Марія Рендол, виходила заміж за студента-дизайнера Еріка Левенсона. Церемонія була пречудова, і ми вирішили запозичити її.

— Ви готові? — запитав містер Блаувелт.

— Готові, — відповів я за себе й за Дженні.

— Друзі мої, — звернувся містер Блаувелт до присутніх, — ми прийшли сюди, щоб стати свідками єднання двох сердець. Послухаймо ж рядки, які молодята вибрали, щоб прочитати у цю священну хвилину.

Перше слово — нареченій. Стоячи обличчям до мене, Дженні прочитала вірш, що його обрала для цієї нагоди. Вірш був зворушливий, надто для мене, бо це був сонет Елізабет Берретт-Браунінг:

Коли ці дві душі устали на весь зріст,
Докупи їх звела якась мовчазна сила.
Зійшлись вони, і спалахнули вміть
Їх розпростерті крила.

Краєчком ока я бачив Філа Кавіллері: він стояв блідий, губи розтулені, а очі світилися від подиву й захоплення. В останніх рядках сонета поетеса благала долю дати двом душам:

Притулок хоч малий, щоб день цей перебуть,
Бо темрява і смерть їм заступили путь.

Настала моя черга. Мені важко було знайти вірш, який я міг би прочитати зі щирим серцем, бо не люблю солодкої поетичної жувачки. Не люблю та й годі. Повагавшись, я обрав уривок з «Пісні відкритої дороги» Уолта Уїтмена. Дарма що він короткий, в ньому було все, що я хотів би сказати своїй коханій:

...Я даю тобі руку!
Я даю своє кохання, цінніше за гроші,
Я даю всього себе перед олтарем і законом.
Чи даси мені себе? Чи підеш зі мною в дорогу?
Чи ми йтимемо поряд аж до краю й кінця?

Я закінчив, і хвилину в кімнаті стояла дивовижна тиша. Потім Рей Стреттон простягнув мені обручку, і ми з Дженні — самі — дали шлюбну обітницю, присягаючись любити одне одного й піклуватись одне про одного, поки нас не розлучить смерть.

Владою, даною йому від громади Массачусетса, містер Тімоті Блаувелт проголосив нас чоловіком і дружиною.

Як подумати, наш «бенкет після матчу» (так назвав його Стреттон) був претензійно непертензійний... Ми з Дженні рішуче відкинули ідею влаштувати вечірку з шампанським, і, оскільки нас було так мало, що наше товариство могло розміститися в одній кабіні, пішли до Кроніна випити пива. Пригадую, сам Джим Кронін похачував нас з пошани до «найвизначнішого гарвардського хокеїста від часів, коли в компанії грали брати Клірі».

— Отуди к бісу! — вигукнув Філ Кавіллері, стукнувши кулаком по столу.— Він визначніший, ніж усі на світі Клірі.

Гадаю, Філіпп (йому ніколи не доводилося бачити гру гарвардської команди) мав на увазі ось що: хоч як досконало каталися на ковзанах Боббі й Біллі Клірі, а проте жоден із них не спромігся здобути руку і серце його, Філіппа, незрівнянної доньки. Одне слово, ми всі захмеліли і під цим приводом випили ще раз.

Я дозволив Філові заплатити по рахунку і згодом Дженні — рідкісний випадок — похвалила мене за це («З тебе, Шпаргалето, ще, може, вийдуть люди»). Проводжаючи Філа, на автобусній станції ми трохи розкисли. Тобто пустили сльозу. І він, і Дженні, і я, здається, теж. Пригадую тільки, що очі в мене були на мокрому місці.

Благословивши нас безліч разів, Філ, зрештою, сів в автобус, і ми довго махали йому вслід, аж поки автобус зник з очей. І лиш тоді до мене дійшла жахлива істина.

- Дженні, ми з тобою законні чоловік і дружина!
- Еге ж. Тепер я маю право стати відьмою.

12

Наше щоденне життя протягом перших трьох років можна змалювати одним словом: скрута. Від ранку до ночі ми думали тільки про те, як нашкрябати грошей на найпотрібніші речі. У найкращому разі нам ледве щастило звести кінці з кінцями. І, до вашого відома, в такому житті немає ані краплі романтики. Пригадуєте славетні рубаї Омара Хайяма, зокрема, де йдеться про місце в затінку, книжку віршів, хлібину, кухоль вина і таке інше? Замініть книжку віршів трактатом Скотта «Про види опіки», і ви побачите, як чудово ця поетична картина накладалася на моє ідилічне існування. Райське життя? Хай йому біс такому раю! Хіба то рай, коли думаєш, чи дорого коштує книжка віршів («може, купити її в букініста?») і де нам дадуть у борг той хліб і вино? Та ще — як розжитися на гроші, щоб сплатити борги.

Життя змінилося. Навіть найпростіше рішення мало бути затверджене бюджетним комітетом, що безперестанку засідав у мене в голові.

- *Слухай, Олівере, ходімо сьогодні на н'єсу Беккета.*
- *Але ж це коштуватиме аж три долари.*
- *Що ти хочеш цим сказати?*
- *Я хочу сказати: півтора долара на тебе і півтора долара на мене.*
- *Що ти хочеш цим сказати? Так чи ні?*
- *Ні те, ні те. Я кажу лиш одне: це коштуватиме три долари.*

Наш медовий місяць ми провели на яхті разом з дітьми, яких було двадцять одне. Я керував тридцятишестифутовим «родсом» від сьомої години ранку й аж поки моїм пасажирам не набридне кататися. Дженні була дитячою вихователькою. Працювали ми в морському клубі в Денніспорті (недалеко від Гейснїса). Клубові належав великий готель, басейн і кілька десятків котеджів, що їх здавали в оренду відпочиваючим. На одному з менших будиночків я прикріпив уявну меморіальну дошку: «Тут спали Олівер і Дженні — коли не кохалися». Треба віддати належне нам обом: хоча ми з Дженні цілий день чутливо ставилися до клієнтів — адже їхні «чайові» були не останнім засобом поповнення нашого бюджету — проте одне до одного ми ставилися теж чутливо. Я кажу «чутливо», бо мені бракує слів, щоб змалювати, що означає кохати Дженніфер Кавіллері і бути її коханим. Пробачте, я хотів сказати Дженніфер Берретт.

Перед виїздом у Кейп-Код ми знайшли в Норт-Кембріджі дешеву квартиру. Власне кажучи, то був уже не Норт-Кембрідж, а містечко

Соммервіл, і будинок перебував, як сказала Дженні, «в аварійному стані». Будували його з розрахунку на дві родини, потім у ньому зробили чотири квартири, за які хазяїн правив чималі гроші, хоч сказано було: «здаю за дешеву плату». Але куди подітися убогим молодятим? Ціни на ринку диктує продавець.

— Як на твою думку, чому пожежна інспекція не заборонила мешкати в цій халупі? — запитала мене Дженні.

— Мабуть, інспектори просто бояться зайти всередину, — відповів я.

— Я теж боюся.

— Але ж у червні ти не боялася.

(Ця розмова відбулася у вересні, коли ми повернулися з моря.)

— Тоді я ще не була одружена. А тепер, як заміжня жінка, вважаю, що це місце зовсім непридатне для житла.

— Що ж ти збираєшся робити?

— Поговорю з чоловіком. Він вживе заходів.

— Чоловік — це я.

— Справді? Доведи, що ти мій чоловік.

— Як саме? — запитав я, перелякано подумавши: «Невже тут, на вулиці?»

— Перенеси мене через поріг.

— Навіщо? Ти ж не віриш у забобони?

— Перенеси, а потім я вирішу, вірити чи не вірити.

Гаразд. Я схопив її, подолавши п'ять сходинок, виніс на ганок.

— Чому ти став? — запитала вона.

— Хіба це не поріг?

— Звичайно, ні.

— Я бачу наше прізвище на табличці біля дзвінка.

— Це не справжній поріг. Ану, гайда вгору, індиче!

До нашої «справжньої» домівки було двадцять чотири сходинок, і на-півдорозі мені довелося стати, щоб віддихатись.

— Чому ти така важка? — запитав я.

— А що коли я вагітна?

Мені ще дужче забило дух.

— Справді? — зрештою вимовив я.

— Ага! Злякався?

— Ні.

— Не бреш, Шпаргалето.

— Таки злякався. На хвилину в мені щось похололо.

Я виніс її нагору.

То була чудова, але рідкісна хвилинка, коли слово «скрута» здавалося зовсім недоречним.

Моє славне прізвище відкрило нам кредит у місцевій крамниці, де звичайно не давали студентам нічого у борг. Зате воно завдало нам чималої шкоди там, де я найменше цього сподівався, — у Шейдділейнській школі, куди Дженні влаштувалася викладачем.

— Звичайно, платня у нас нижча, ніж у державній школі,— сказала їй директриса, міс Енн Міллер Уйтмен, і висловила впевненість, що для члена родини Берреттів ця «обставина» не має ніякого значення. Дженні спробувала спростувати цю хибну думку, але на додачу до обіцяних трьох з половиною тисяч доларів на рік не дістала нічого, тільки слухала дві хвилини директрисине «хи-хи-хи». Зауваження Дженні, що членам родини Берреттів доводиться платити за помешкання так само, як іншим людям, міс Уйтмен сприйняла за дуже дотепний жарт.

Коли Дженні переловила мені цю розмову, я висловив побажання, щоб міс Уйтмен узяла свої — «хи-хи-хи» — три з половиною тисячі доларів і забралася з ними... самі знаєте куди. Тоді Дженні запитала мене, чи згоджуюсь я кинути університет і утримувати її, поки вона одержить такий диплом, який дасть їй право викладати в державній школі. Секунди дві я поглиблено обмірковував наше становище, а потім дійшов до виразного й стислого висновку:

— Розтак його!

— Ти висловлюєшся дуже красномовно,— сказала моя дружина.

— А що ж я їще маю робити? Теж хихикати?

— Ні. Ти маєш полюбити спагетті.

Я так і зробив. Полюбив спагетті, а Дженні, перечитавши всі куховарські книги, навчилася робити томатну приправу, що мала божественний смак. Враховуючи наші літні заробітки, її платню, гроші, що я одержував на пошті за нічну працю напередодні Різдва, ми жили непогано. Звичайно, ми не змогли побачити багато кінофільмів (а вона не побувала на багатьох концертах), зате нам щастило зводити кінці з кінцями.

Задля цього довелося покласти кінець мало не всім колишнім знайомствам. Життя наше зовсім змінилося. Ми, як і досі, жили в Кембріджі, і, по ідеї, Дженні могла й далі грати в тих самих музичних ансамблях. Але в неї не було часу. Вона поверталася зі школи вкрай утомлена, а ще треба було зварити обід (обідати в кафе чи їдальні було поза нашими можливостями). На щастя, мої друзі мали досить здорового глузду, щоб дати нам спокій. Вони не запрошували нас у гості, отож, самі розумієте, нам не доводилося запрошувати їх.

Ми навіть не ходили на матчі з регбі. Як член університетського спортивного клубу я мав право сидіти в найвигіднішому секторі біля п'ятдесяти-ярдної лінії. Але ж квиток коштував шість доларів, отжс, треба було б викладати по дванадцять доларів щоразу.

— Ні, тільки по шість,— заперечувала Дженні.— Ходи без мене. Я нічого не тямлю в регбі. Знаю тільки, що глядачі горлають: «Так їх, отак їх!» Тобі це страшенно подобається, тому я й прошу тебе: ходи сам, ради бога!

— Справу вирішено,— відповів я. Зрештою я — чоловік і голова родини.— До того ж мені краще посидіти за книжкою.

Проте щосуботи я ставив біля себе транзистор, слухаючи ревище уболівальників, від яких мене відокремлювала одна-однісінька миля. І все-таки вони перебували у зовсім іншому світі.

Свої членські привілеї я використав, щоб придбати квитки на гру з Іельською командою для свого однокурника Роббі Уолда. Коли безмежно вдячний Роббі пішов від нас, Дженні попросила, щоб я пояснив іще раз, хто має право сидіти в клубному секторі. Я повторив: усі колишні спортсмени, незалежно від віку, статусу та громадського становища, які достойно захищали на стадіонах спортивну честь Гарварда.

— І на воді теж? — запитала вона.

— Спортсмени скрізь спортсмени. — відповів я. — Сухі вони чи мокрі.

— Крім тебе, Олівере, — сказала вона. — Ти заморожений.

Я промовчав, вважаючи, що це звичайна шпилька, — Дженні часом полюбляє пускати шпильки, — і не подумав, що в її залитанні, крім зацікавлення спортивними традиціями Гарвардського університету, могло бути щось інше. Скажімо, тонкий натяк на те, що, хоча стадіон має сорок п'ять тисяч місць, усі колишні спортсмени сидітимуть разом, в одному, найвигіднішому секторі. Всі. Старі й молоді. Мокрі, сухі й навіть заморожені. І чому я не ходжу на суботні матчі? Невже тільки з бажання заощадити шість доларів?

Ні, якщо на думці в неї було інше, я не хочу про це й розмовляти.

13

Містер Олівер Берретт III з дружиною просять Вас ушанувати своєю присутністю обід на честь шістдесятиріччя містера Берретта, що відбудеться в суботу шостого березня о сьомій годині вечора.

Доувер-хаус, Інсвіч, Массачусетс

Просимо відповіді.

— То як? — запитала мене Дженніфер.

— Ти ще й питаєш? — Я саме писав резюме справи «Держава проти Персівала», важливого прецеденту в кримінальному судочинстві. Дженні помахувала запрошенням, наче дратуючись зі мною.

— Я вважаю, що вже пора, Олівере, — сказала вона.

— Що саме?

— Ти дуже добре знаєш, що саме. Чи ти хочеш, щоб він приліз до тебе навколішках?

Я робив далі своє діло; вона — своє.

— Оллі, він подає тобі руку.

— Дурниці, Дженні. Адресу на конверті писала мати.

— Ти ж казав, що й не поглянув на нього! — вигукнула вона.

Може, й поглянув. А потім, мабуть, забув. Адже я з головою поринув у справу Персівала, до того ж незабаром іспити. І нема чого забивати мені баки.

— Схаменися, Оллі,— сказала вона благальним тоном.— Шістдесят років — це тобі не жарт. Коли ти надумаєш врешті помиритися з ним, його, може, й на світі вже не буде.

Я дуже популярно пояснив Дженні, що ніколи не стану миритися з батьком, і попросив дати мені спокій. Вона замовкла і сіла на край подушечки, що лежала в мене під ногами. Скоро я відчув, що вона пильно дивиться на мене, і підвів голову.

— Постривай,— мовила вона застережливо,— ось коли проти тебе збунтується Олівер V...

— Можеш бути певна, його зватимуть як завгодно, тільки не Олівером! — гримнув я.

Проти свого звичаю вона відповіла, не підвишуючи голосу:

— Слухай, Оллі, навіть якщо ми назвемо його Блазнем Бозо, хлопець дивитиметься на тебе скоса, бо ти був спортивним світлом Гарварда. А на той час, коли він поступить в університет, ти, може, станеш членом Верховного суду.

Довелося пояснити, що наш син ніколи не дивитиметься на мене скоса. Коли ж вона запитала, звідки в мене така впевненість, я не зміг навести жодних аргументів. Але я твердо знав, що наш син не подивиться на мене скоса, хоч і не вмів пояснити, чому. Без усякої, на мій погляд, логіки Дженні заявила:

— Твій батько теж любить тебе, Олівере. Він любить тебе так само, як ти любитимеш Бозо. Але ви, Берретти, такі горді й затяті, що можете прожити весь вік, вважаючи, буцімто ненавидите один одного.

— Якщо ти не просвітиш нас,— сказав я уципливо.

— Атож.

— Справу вирішено,— оголосив я на правах чоловіка й голови родини і знову втупився в документи позову «Держава проти Персівала». Дженні підвелась, але зразу ж пригадала:

— Нас просять дати відповідь.

Я висловив упевненість, що випускниця музичного факультету Редкліфа зуміє написати відмову без консультації з юристом.

— Слухай, Олівере,— сказала вона.— Часом мені доводилося говорити неправду. Але я ніколи нікого не образила навмисно. І, мабуть, не змогла б образити.

Цією розмовою вона, по суті, ображала мене, і я звичливо попросив її дати відповідь у будь-якій формі при умові, що зміст залишиться той самий: ми приїдемо хіба що тоді, коли в пеклі стане прохолодно. І знову повернувся до позову «Держава проти Персівала».

— Який у них номер? — тихо запитала вона, стоячи біля телефону.

— Хіба не можна відповісти листовно?

— Ще трохи, і в мене не витримають нерви. Який у них номер?

Я сказав їй номер і негайно заглибився в апеляцію Персівала до Верховного Суду. Я не дослухався до того, що каже Дженні. Точніше, намагався не дослухатись. Але ж ми були в одній кімнаті.

— Добрий вечір, сер,— промовила Дженні. Невже трубку взяв сам Сучий син? Хіба він не у Вашингтоні? «Нью-Йорк таймс» повідомляла, що він пробує там до кінця тижня. Наша журналістика звелася зовсім на ніщо.

Скільки треба часу, щоб сказати «ні»?

Але замість того, щоб вимовити це односкладове слово, Дженніфер завела довгу розмову.

— Оллі!

Вона затулила долонею трубку.

— Оллі, може, не треба давати негативної відповіді?

Я кивнув головою на знак того, що треба, а ще махнув рукою на знак того, що годі вже з біса балакати.

— Мені дуже шкода,— сказала вона в трубку.— Тобто нам дуже шкода, сер...

Нам! Навіщо вона вплутує мене? І чому не скаже «ні» й не покладе трубку?

— Олівере!

Дженні знову затулила трубку долонею і заговорила підвищеним тоном:

— Йому боляче, Олівере! Як ти можеш сидіти, знаючи, що батькове серце спливає кров'ю?

Якби вона не була в такому збудженому стані, я пояснив би їй ще раз, що каміння не може спливати кров'ю і що її італійсько-середземноморські уявлення про батьків виглядають зовсім недоречно на тлі скелястих вершин гори Рашмор. Але вона зовсім розклеїлась. І я почав розклеюватися теж.

— Олівере,— просила вона,— може, ти сказав би йому хоч слово?

Йому?! Та вона з глузду з'їхала!

— Може, сказав би хоч «здрасгүй»?

Вона простягнула мені трубку. Насилу стримуючи сльози.

— Я ніколи не заговорю з ним. Довіку,— відповів я зовсім спокійно.

Вона заплакала. Зовсім нечутно, тільки сльози побігли струмком. Потім вона... вона стала благодати:

— Заради мене, Олівере. Досі я ніколи не просила в тебе нічого. Будь ласка.

Нас було троє. Ми стояли (мені здавалося, що батько теж тут, із нами) і всі троє чекали чогось. Чого? Мосі відповіді?

Ні, я не міг погодитись.

Невже Дженні не розуміє, що вимагає неможливого? Що я не можу вчинити інакше? Втупившись у підлогу, я рішуче похитав головою, хоч почував себе дуже кепсько. І тоді вона зашепотіла до мене з такою люттю, якої я ніколи від неї не сподівався.

— Тварюка ти безсердечна,— сказала вона мені й звернулася до батька, закінчуючи розмову: — Містере Берретт, Олівер хоче переказати вам, що по-своєму...— Вона спинилася, переводячи дух. Її трясло від плачу, тож їй було нелегко говорити. Я був надто здивований, щоб утритись, і тільки слухав, що вона «перекаже» батькові.— Він дуже вас любить,— сказала вона і зразу ж поклала трубку.

Годі шукати раціонального пояснення того, що я вчинив наступної миті. Я виправдовую себе тільки тим, що у мене тимчасово потьмарився розум. Точніше, я не виправдовую себе нічим і завжди почуватиму себе винним.

Я вихопив з її рук телефон, висмикнув із розетки шнур і пошпуривав апарат через кімнату.

— Хай тобі біс, Дженні! Звідки ти взялася на мою голову!

Я стояв відхекуючись, мов звір, бо я таки обернувся на звіра. О, боже! Що за кара? Я повернувся до Джен.

Але вона щезла.

Вона таки справді щезла, бо я навіть не чув її кроків. Мабуть, вискочила тієї ж миті, коли я схопив телефон. Її плащ і шарф висіли на місці. Я відчував нестерпний біль, не знаючи, що робити, але ще нестерпнішого болю завдавало усвідомлення того, що я зробив.

Я шукав її скрізь.

Побіг у бібліотеку нашого факультету й став никати поміж рядами столів. Туди й сюди кожним проходом разів п'ять-шість. Хоч я не вимовив ані слова, мій погляд, певно, був такий напружений, вираз такий лютий, що всі читачі переполошилися. Та біс із ними!

Проте Дженні там не було.

Я помчав у їдальню, зазирнув у кімнату відпочинку, в кафетерій. Оббіг навколо корпусу Агассіза у Редкліффі. Немає ніде. Я гасав по всіх усюдах, серце калатало, мов несамовите, і ноги пристосовувались до його шаленого темпу.

Може, вона в корпусі Пейна? Там на першому поверсі є кімнати, де практикуються піаністи. Я знаю Дженні. Коли її розсердити, вона залюбки починає тарабанити по розтриклятих клавішах. Справді! Але чи схочеться їй грати тепер, коли я перелякав її на смерть?

Дурне це діло — ходити по коридору, де праворуч і ліворуч бренькають фортепіано. З-за кожних дверей долинають звуки Моцарта і Бартока, Баха і Брамса, зливаючись у божевільну мелодію.

Дженні десь тут!

Я спинився біля дверей, за якими хтось тарабанив — ще й сердито — прелюд Шопена. Постояв хвилину. Піаніст грав кепсько, — зупинився, починав спочатку, раз по раз помилявся. Під час чергової паузи я почув, як жіночий голос пробурмотів: «Хай йому біс!» Мабуть, це Дженні. Я відчинив двері.

За фортепіано сиділа студентка Редкліффа. Вона підвела голову. Негарна, плечиста студентка-хіппі, роздратована моєю появою.

— Що ти побачив тут, хлопче?

— Нічого цікавого, — відповів я, зачиняючи двері.

Потім обійшов Гарвардську площу, побував у кафе «Памплона», в погрібку Томмі, навіть у забігайлівці Гейза — там постійно товчуться художники та музиканти. *Все марно.*

Куди ж вона могла подітися?

Метро вже було зачинене, але якщо тоді вона відразу побігла на площу, то могла ще встигнути на поїзд до Бостона. І подалася на автобусну станцію.

Була мало не перша година ночі, коли я вкинув у проріз телефонного апарата одну двадцятип'ятицентову монету і дві по десять центів. Я стояв у телефонній будці на Гарвардській площі.

— Привіт, Філе.

— Алло,— озвався він заспаним голосом.— Хто це?

— Це я, Олівер.

— Олівер! Щось сталося з Дженні? — запитав він злякано.

Якщо він питає мене, то, значить, її там немає.

— Гм... Та ні, Філе, ні.

— Дяка богові. Як вам ведеться, Олівере?

Довідавшись, що донька жива й здорова, він заговорив звичним дружнім тоном. Наче його й не розбудили серед ночі.

— Чудово, Філе, у мене все гаразд. Чудово. Слухай, Філе, Дженні тобі телефонує?

— Де там у біса телефонує,— відповів він на диво спокійно.

— Що ти хочеш сказати?

— Бісова дівчина могла б дзвонити частіше. Все-таки я їй не чужий.

Якщо людина може водночас заспокоїтись і перелякатися, то саме таке було зі мною.

— Вона там коло тебе? — запитав він.

— Га?

— Поклич її до телефону. Я її сам вилаю.

— Не можу, Філе.

— Вона що — спить? Якщо спить, то не треба.

— Спить,— сказав я.

— Слухай ти, негіднику.

— Що, сер?

— Невже Кренстон так з біса далеко від вас, що ви не можете приїхати сюди у неділю? А ні, то я приїду до вас.

— Ні, Філе. Краще ми приїдемо.

— Коли?

— Яюсь у неділю.

— Не треба мені «яюсь». Слухняний зять не каже «яюсь». Він каже «наступної». Наступної неділі, Олівере.

— Гаразд, сер. Наступної неділі.

— О четвертій годині. Але їдь обережно. Добре?

— Добре.

— І наступного разу замовляй розмову в кредит.

Він поклав трубку.

Я стояв серед темної площі самотній, наче на безлюдному острові, не знаючи, що робити далі. До мене підійшов якийсь кольоровий хлопець

і запропонував сигарети з маріхуаною. Я механічно відповів: «Не треба, дякую, сер».

Тепер я йшов поволі. Чого мені поспішати в порожню квартиру? Була пізня ніч, і я аж задубів — більше від страху, ніж від холоду (хоча, повірте мені, погода стояла холодна). Коли я підійшов до ганку, мені здалося, що на східцях хтось сидить. Та ні: мабуть, привиділося, бо фігура була зовсім непорушна.

Але це була Дженні.

Вона сиділа на верхній сходинці.

Я був такий втомлений, що не міг злякатися, такий радий, що не міг говорити. Я сподівався — вона тримає в руці щось важке і вдарить мене по голові.

— Джен?

— Олі?

Обоє ми говорили так тихо, що в голосі не чулося ніяких емоцій.

— Я забула ключа, — сказала Дженні.

Я стояв біля ганку, боячись запитати, чи давно вона тут сидить, знаючи тільки одне: я її страшенно скривдив.

— Дженні, я так шкодую...

— Не треба! — перебила вона мене і тихо промовила: — Кохання — це коли ні про що не шкодуєш.

Я піднявся сходами і спинився біля неї.

— Я піду спати. Гарзд? — сказала вона.

— Гарзд.

Ми зайшли в помешкання. Роздягаючись, вона лагідно подивилася на мене.

— Я знаю, що кажу, Олівере.

На цьому все скінчилося.

14

Лист прийшов у липні.

З Кембріджа його переслали в Денніс-порт, отож звістка дійшла до мене з запізненням на один день. Я помчав у школу до Дженні, яка наглядала за дітьми, що грали, здається, в кикбол, і сказав їй, наслідуючи голос Богарта¹⁷:

— Ану за мною.

— Що таке?

— Ану за мною, — повторив я так владно й наполегливо, що вона пішла слідом за мною до берега.

— Що сталося, Олівере? Ради бога, скажи мені, що сталося.

Я прямував далі, до причалу, твердою ногою.

¹⁷ Голлівудський кіноактор.

— Сідай у човен, Дженніфер.— звелів я, вказуючи рукою з листом, якого вона ще не побачила.

— Олівере, я ж повинна наглядати за дітьми,— запротестувала вона, але слухняно ступила в човен.

— Біда мені з тобою, Олівере. Чи зрештою поясниш, що сталося? Ми відпливли на кількасот ярдів від берега.

— Я маю розповісти тобі дещо,— сказав я.

— Невже ти не міг розповісти на суходолі? — викрикнула вона.

— Звичайно, не міг,— крикнув я теж (ми не сердились, а тільки намагалися перекричати сильний вітер).— Я хотів бути з тобою сам на сам. Подивися, що я одержав.

Я помахав конвертом. Вона відразу розпізнала друкований заголовок.

— Ага, юридичний факультет Гарварда! Тебе, мабуть, вигнали?

— Не вгадала, бісова оптимістко,— викрикнув я.— Спробуй ще раз.

— Ти перший на своєму курсі!

Мені стало майже соромно сказати їй правду.

— Не зовсім. Третій.

— Он як! — сказала вона.— Тільки третій?

— Послухай-но, все ж таки це означає, що я працюватиму в цьому бісовому журналі, у «Юридичному віснику!» — вигукнув я.

Вона сиділа з абсолютно байдужим виглядом.

— Ради бога, Дженні,— заблагав я,— скажи хоч що-небудь.

— Не скажу, аж доки не побачу двох перших студентів,— відмовила вона.

Я подивився на неї, сподіваючись, що вона розпливеться в усмішці, яку — я знав це — вона стримує.

— Ну ж бо, Дженні! — просив я.

— Я іду. Прощай,— сказала вона і зразу ж стрибнула у воду. Я стрибнув за нею, і наступної миті ми реготали обоє, вчепившись за борт човна.

— Ага,— сказав я, здобувшись на досить вдалий дотеп,— заради мене ти ладна кинутись у воду.

— Не будь занадто самовпевнений,— відповіла вона.— Ти ж тільки третій.

— Слухай-но, ти, негіднице...

— Що таке, мерзотнику?

— Я завдячую тобі з біса багато чим.

— Ти кажеш неправду, мерзотнику, неправду.

— Неправду? — запитав я здивовано.

— Ти зобов'язаний мені всім.

Того вечора ми на радісах сійнули грішми — витратили двадцять три долари в шикарному ресторані у Ярмуті, де замовляли навіть омарів. Дженні вирішила не хвалити мене, аж поки довідається, хто ті два студенти, що, як вона висловилася, «випередили мене».

Напевно це видасться вам дурістю, але я так любив її, що, коли ми повернулися до Кембріджа, відразу побіг розвідати, хто ті два студенти. Мені полегшало, коли перший, Ервін Бласбанд, — він закінчив Сітіколедж 1964 року, — виявився книжним хробаком, очкастим хлопцем того неспортивного типу, який їй зовсім не подобався. Студент номер два була дівчина, Белла Ландау, закінчила 1964 року Брін Мор. Отже, все вийшло на краще, оскільки Белла скидалася на суху рибину (як усі студенти юридичного факультету), і я міг досхочу подратувати Дженні, розповідаючи їй «подробниці» того, що відбувалося пізно ввечері в Геннет-хаузі, де містилася редакція «Юридичного вісника». А сиділи ми справді допізна. Нерідко я приходив додому о другій або й третій годині ночі. У нас було шість спецкурсів, та ще доводилось редагувати «Юридичний вісник», а ще я написав статтю (Олівер Берретт IV. «Юридична допомога міській бідноті. На матеріалах, зібраних у районі Роксбері міста Бостона». Гарвардський юридичний вісник, 1966 р. № 3, стор. 861—908).

— Хороша стаття. Нічого не скажеш, хороша стаття.

Таку оцінку дав їй Джоел Флейшман, старший редактор «Вісника». Він повторював ці слова знову й знову. Сказати правду, я чекав детальніших похвал від фахівця, що наступного року стане помічником самого Дугласа, члена Верховного суду. Але, читаючи остаточний варіант статті, він обмежився виценаведеним компліментом. О боже! Дженні сказала мені, що вона «гостро аналітична, розумна і блискуче написана». Невже Флейшман не міг додати щось подібне?

— Флейшман назвав її «хорошою статтею», Джен.

— О господи! Ради чого я чекала тебе допізна? Щоб почути ці сухі слова? І він не визнав за потрібне похвалити твій дослідницький метод, твій стиль, усе інше?

— Ні, Джен. Він просто назвав статтю «хорошою».

— Чому ж ти так затримався?

Я підморгнув їй.

— Ми з Беллою Ландау докінчували одне діло.

— Справді?

Я не зміг зрозуміти її тону і запитав прямо:

— Ти ревнуєш?

— Ні, у мене куди кращі ноги.

— А ти вмієш написати резюме судової справи?

— А вона вміє готувати ласанья?

— Уміє, — відповів я. — Сьогодні вона приносила її в Геннет-хауз.

Усі сказали, що її ласанья не гірша за твої ноги.

— Аякже!

— Що ти на це скажеш?

— Хто платить за твою квартиру? — запитала Дженні. — Белла Ландау?

— Подумаєш! Скоро я стану незалежний від тебе. І що тоді завадить мені знайти іншу квартиру?

— Ні, Шпаргалето, ти будеш залежний від мене довіку.

Останній курс ми закінчили в тому ж порядку.

Ервін, Белла і я зайняли три перші місця серед випускників юридичного факультету. Настала пора ужинок. Усі запрошували мене на роботу. Засипали пропозиціями. Манили й вабили. Скрізь, куди я заходив, переді мною, здавалося, розгортали прапор із написом: «Просимо до нас, Берретте!»

Але я чекав, щоб мені просигналили зеленим прапорцем¹⁸. Я відмовився від посад, які давали змогу зробити кар'єру; відхилив пропозицію стати помічником судді, не схотів піти на державну службу — в департамент юстиції. Я шукав собі місце з високою платнею, щоб викинути з нашого словника прокляте слово «скрута».

Хоч я закінчив третім, у мене була одна неоціненна перевага, що ставила мене поза всякою конкуренцією. З перших десяти випускників я був єдиний неєврей. (Кожен, хто твердить, що у нас немає упередження проти євреїв, сам сповнений ним.) Я знаю десятки фірм, що ладні цілувати п'яти найостаннішому з випускників, аби тільки він був ВАСП. Візьміть, наприклад, мене: переді мною відчинялися всі двері — Гарварда, першої збірної «Юридичного вісника». Десятки людей навперейми намагалися занотувати в своїх записниках мою адресу і номер телефону. Я почував себе пестунчиком і щиро тішився своїм успіхом.

Особливо інтригуючу пропозицію зробила мені фірма в Лос-Анджелесі. Її представник містер N (не хочу називати прізвище, бо ще позве до суду) говорив мені:

— А цього самого, хлопче, у нас донесочу. Коли забажаєш — і вдень, і вночі. Можна навіть у себе в кабінеті!

Ми не збиралися переїздити до Каліфорнії, але мені було цікаво знати, чим мене зваблює містер N. Ми з Дженні висловлювали найфантастичніші припущення, проте, можливо, в Лос-Анджелесі фантастика вже була реальністю. (Зрештою я відкараскався від містера N, сказавши йому, що не потребую «цього самого». Він був страшенно засмучений.)

Ми вирішили залишитися на атлантичному узбережжі. (У нас було на вибір десятків зо два чудових пропозицій з Бостона, Нью-Йорка, Вашингтона. Дженні один час схилилася до того, щоб оселитися у столиці. («Ти міг би влаштуватися на роботу в Білому Домі, Оллі»), але мене більше вабив Нью-Йорк. Отож, обміркувавши все і зваживши, я з благословення дружини прийняв пропозицію Джонаса і Марша, дуже солідної адвокатської контори (Марш був колись навіть генеральним прокурором), яка спеціалізувалася на справах, пов'язаних з порушенням громадянських прав. («Ти можеш водночас робити добре діло і заробляти добрі гроші», — казала Дженні.) Вони прийняли мене дуже ласкаво. Старий Джонас спеціально приїхав до Бостона, запросив нас на обід у «П'єр Фор» і наступного дня прислав Дженні квіти.

¹⁸ Американські долари зеленого кольору.

Цілий тиждень по тому Дженні мугикала пісеньку з приспівом «Джонас, Марш і Берретт»: Я порадив їй не поспішати, вона ж послала мене к бісу — адже у голові у мене, мовляв, та сама пісенька. Ну що ж, вона таки вгадала.

Дозвольте мені відзначити, що Джонас і Марш платили Оліверові Берретту IV 11800 доларів,— такої високої платні не спромігся одержати жоден із моїх однокурсників.

Отже, як бачите, я був третім тільки за успішністю.

16

Зміна адреси

З 1 липня 1967 р.

Містер Олівер Берретт з дружиною

мешкатимуть за такою адресою:

Штат Нью-Йорк, м. Нью-Йорк 10021.

вул. 63 Східна, № 263.

— Типова адреса нуворишів,— поскаржилася Дженні.

— А ми і є нувориші,— зауважив я.

Моє запаморочення від досягнутих успіхів підсилювалося ще й тим, що місячні витрати на мою машину мало не дорівнювали квартплаті за наше колишнє помешкання у Кембріджі! До Джонаса і Марша було десять хвилин ходи (поважної — тепер я любляв ходити поважно), стільки ж було й до шикарних магазинів, таких, як універмаг Бонвіта, і я звелів своїй дружині-відьмі, щоб вона негайно відкрила там рахунок і почала тринькати гроші.

— *Навіщо, Олівере?*

— *Бо мені з біса кортить, щоб мене грабували.*

Я став членом нью-йоркського відділення Гарвардського клубу. Рекомендацію мені дав Реймонд Стреттон. Ми з Реєм принаймні тричі на тиждень грали в теніс, і я дав собі слово, що за три роки стану чемпіоном клубу. Може, тому, що я знову з'явився серед гарвардської еліти, чи, може, тому, що на юридичному факультеті стало відомо про мої успіхи (слово честі, я не хвастася своєю платнею), мої «друзі» відразу стали виявляти до мене інтерес. Ми переїхали до Нью-Йорка посеред літа (треба було нашвидку готуватися до екзамену на звання адвоката), і перші запрошення були на уїк-енди.

— Пошли їх, знаєш куди, Олівере. Не хочу я марнувати два дні на пусто-порожні балачки в гурті з чиймись триклятими синками та доньками.

— Гаразд, Джен, але що їм відповісти?

— Скажи, що я вагітна.

— Ти справді вагітна?

— Ні, але, якщо ми залишимося вдома, я, може, завагітнію.

Ми вже вибрали ім'я для сина. Тобто вибрав я, а Дженні, зрештою, погодилась. Розмова про це почалася так.

— Слухай, ти не будеш сміятися? — запитав я Дженні. Вона саме нарізала помідори на кухні (витриманій у приємних жовтих тонах і з агрегатом для миття посуду).

— Чого? — запитала вона, нарізаючи помідори.

— Мені дуже сподобалося ім'я Бозо.

— Ти не жартуєш?

— Ні. Кажу чесно.

— І ти назвав би нашого сина Бозо?

— Авжеж. Чесно кажу тобі, Джен, це найкраще ім'я для суперспортмена.

— Бозо Берретт, — вимовила вона, дослухаючись, як воно звучить.

— Він буде неперевершеним хокеїстом, — провадив я дедалі переконливіше. — Бозо Берретт, гравець-велетень першої збірної Гарвардського університету.

— Слухай-но, Олівере. А що коли... Що коли у хлопця не буде координації рухів?

— Це неможливо, Джен. Він успадкує такі гени, що це просто неможливо.

Я говорив це цілком щиро. Віднині, прямуючи на роботу, я часто обмірковував плани майбутньої кар'єри Бозо.

За обідом я знову завів ту саму розмову. Ми щойно купили чудовий сервіз із датської порцеляни.

— Бозо буде хокеїст з чудовою координацією рухів, — сказав я Дженні. — Якщо він успадкує ще й твої руки, ми зможемо поставити його у захист.

Вона іронічно посміхнулась, очевидно, підшукуючи якесь ущипливе зауваження, щоб затьмарити мою світлу мрію. Проте нічого не придумала і натомість, розрізавши пиріг, дала мені скибку.

— Ти тільки подумай, Дженні, — говорив я, відкусивши чималий шмат, — двісті сорок фунтів ваги: це ж буде диво-хокеїст.

— Двісті сорок фунтів? — перепитала вона. — Наші з тобою гени, Олівере, навряд чи забезпечать йому двісті сорок фунтів.

— Ми його підгодуємо, Джен. Дамо побільше білка, поживних сумішей, створимо спеціальний харчовий режим.

— А що коли він не схоче їсти?

— Схоче. Ще й як схоче, — сказав я, починаючи сердитись на хлопця, який скоро сидітиме за цим столом і опиратиметься моїм спробам зробити з нього спортсмена високого класу. — А не схоче, то я розтовчу йому пику.

Дженні поглянула мені в очі й осміхнулась:

— Не розтовчеш, якщо він важитиме двісті сорок фунтів.

Я збентежився на хвилину, але потім зміркував:

— Змалечку він не буде стільки важити.

— Що правда, то правда, — сказала Дженні, застережливо помахаючи ложкою. — Але коли набере двісті сорок фунтів, тоді бережися його, Шпаргалето! — І вона зареготала.

Жарт був дотепний, і, поки вона сміялася, у мене в уяві постала картина: загорнений у пелюшку хлопчисько, вагою в двісті сорок фунтів, женеться за мною по Сентрал-парку і кричить: «Я тобі покажу, як кривдити мою маму, Шпаргалето!» Тепер єдина надія на Дженні; сподіваюся, вона оборонить мене від лютого Бозо.

17

Зачати дитину не так легко, як це, може, здається.

Іронія долі: молодята, які перші роки подружнього життя докладають усіх зусиль, щоб запобігти вагітності, згодом міняють курс на сто вісімдесят градусів і стають одержимі ідеєю відразу ж породити дитину.

Так, ця ідея може стати настирливою. І вона може зіпсувати найінтимніші хвилини подружнього життя, позбавивши їх природності й безпосередності. Адже коли програмуєш акт кохання (яке огидне слово «програмуєш»! Наче йдеться про машину), коли програмуєш акт кохання у відповідності з приписами медицини, календарними розрахунками і стратегією («Може, краще завтра зранку, Оллі?») він може викликати нехит, відразу, а потім і жах.

І коли ти бачиш, що твоїх елементарних знань у цій справі й бездоганного (як тобі здається) здоров'я не досить, щоб породити нащадка, тебе починають мучити страхітливі побоювання.

— Ви, певно, розумієте, що потенція сама по собі не виключає безплідності,— сказав мені доктор Мортімер Шепард, коли ми з Дженні вирішили проконсультуватися з ним як із фахівцем.

— Він це розуміє, докторе,— відповіла за мене Дженні, знаючи, що коли безплідним виявлюсь я, це буде для мене жахливим ударом. Навіть у її голосі відчувалася надія на те, що безпліддя виявиться вадою її власного тіла.

Лікар розтлумачив нам звичайні речі, готуючи до найгіршого, а потім сказав, що, цілком можливо, у нас все гаразд і ми невдовзі станемо щасливими батьками. Але, звичайно, нам доведеться проробити цілу серію аналізів. (Не хочу вдаватися в деталі цих обстежень.)

Ми відбули аналізи в понеділок. Дженні вдень, я після роботи, бо вже з головою поринув у юридичну практику Доктор Шепард подзвонив Дженні у п'ятницю і попросив зайти ще раз: мовляв, його медсестра щось наплутала і йому треба повторити деякі аналізи. Коли Дженні сказала мені про це, я став підозрювати, що він виявив «ваду» в її організмі. В неї, мабуть, виникла та сама підозра. «Помилка» медсестри — був явно вигаданий привід.

Незабаром доктор Шепард подзвонив мені на роботу. Чи можу я зайти до нього додому? Коли я довідався, що розмовляти ми будемо сам на сам («Я вже говорив сьогодні з місіс Берретт»), моя підозра змінилася впевненістю. Дженні не зможе мати дітей. Звичайно, таке твердження надто

категоричне, — переконував я себе. Адже Шеппард сам говорив, що можна поправити діло хірургічним втручанням або іншими засобами. Проте робочий настрій у мене пропав. І навіщо чекати до п'ятої? Я зателефонував Шеппардові й запитав, чи можна зайти до нього зараз. Прошу, — відповів він.

— У кого дефект? — запитав я без передмов.

— Я б не назвав це дефектом, — сказав він.

— Гаразд. У кого з нас порушені функції організму?

— У Дженні.

Я був готовий до цієї відповіді, але її категоричність приголомшила мене. Лікар мовчав, очевидно, чекаючи, що я скажу.

— Нічого не вдієш. Доведеться взяти на виховання чужих дітей. Головне, що ми любимо одне одного, правда?

І тоді він сказав мені:

— Справа набагато серйозніша. Дженні дуже хвора.

— Як розуміти «дуже хвора»?

— Вона помирає.

— Не може цього бути.

Я сподівався, що лікар скаже: це просто жарт.

— На жаль, це правда, — відмовив він. — Мені дуже прикро, що я змушений сказати вам її.

Я почав сперечатися з ним: мабуть, він допустився якоїсь помилки, а може, дурепа-сестра знову щось наплутала — підсунула йому не ту рентгенограму абощо. Лікар дуже делікатно пояснив, що помилка виключена: аналіз крові був зроблений тричі. Отже, діагноз не підлягає сумніву. Ясна річ, він змушений послати нас — тобто мене, ну, і Дженні — до гематолога. На його думку, найкраще звернутися до...

Я урвав його, махнувши рукою. Мені потрібна була хвилина тиші. Просто тиші, щоб освоїтися з жахливою істиною. Потім я згадав іще одну річ.

— Що ви сказали Дженні, докторе?

— Що у вас обох усе гаразд.

— Вона повірила?

— Мабуть, повірила.

— Коли ж нам сказати їй правду?

— За даних обставин це маєте вирішити ви.

Маю вирішити я! Господи! За даних обставин мені не те що вирішувати, а й дихати не хотілося.

Лікар пояснив, що проти тієї форми лейкемії, на яку захворіла Дженні, немає ніяких засобів, і лікування буває тільки паліативним, тобто воно може полегшити страждання, уповільнити хід хвороби, але не може їївилікувати. Тому за даних обставин маю вирішувати я. Тим часом можна обійтися без лікування.

Але в цю хвилину я думав тільки одне: до чого підло повелася з Дженні триклята доля.

— Йй же всього двадцять чотири роки! — сказав я лікарю. Ні, здається, не сказав, а крикнув.

Він терпляче кивнув головою, сам чудово знаючи, скільки Дженні років, але також розуміючи, як нестерпно я страждаю. Зрештою я усвідомив, що не можу без кінця сидіти в його кабінеті. Я запитав, що робити. Тобто, що мені слід робити. Він порадив якомога довше поводитися цілком нормально. Я подякував йому і пішов.

Нормально! *Нормально!*

18

Я став думати про Бога.

У мене зринув спогад про Верховну Істоту, що, як кажуть, існує десь там, у безконечному просторі. Ні, я не збирався затопити Богові в пику, відлупцювати його за ту кривду, якої він хотів завдати мені — тобто Дженні. Мої думки мали зовсім інше спрямування. Бувало так: я прокидався зранку і згадував — Дженні зі мною. Ще зі мною. Зрозумійте мене: стривожений і збентежений, я сподівався, що десь існує Бог, якому я можу подякувати. Подякувати за те, що він дав мені змогу прокинутись і побачити Дженніфер.

Я силкувався поводитись якомога нормальніше і тому дозволяв їй готувати сніданок і робити мені інші послуги.

— Ти побачиш сьогодні Стреттона? — запитала вона, наливаючи мені другу чашку «особливої» кави.

— Кого? — перепитав я.

— Реймонда Стреттона, свого найкращого друга. Колишнього товариша по кімнаті.

— Побачу. Ми збиралися грати в теніс. Але я, мабуть, відмовлюся.

— Дурниці.

— Що ти маєш на увазі, Дженні?

— Не відмовляйся грати в теніс, Шпаргалето. Я не хочу, щоб у мого чоловіка виросло дерево.

— Гаразд. Але давай пообідаємо в ресторані.

— Чому?

— Що означає «чому»? — вигукнув я, намагаючись удати нормальне обурення. — Хіба я не можу повести свою дружину в ресторан, коли мені захочеться?

— Хто вона, Берретте? Скажи, як її звать?

— Що таке?

— Послухай-но. Якщо у тебе виникло бажання повести свою дружину в ресторан у будень, це означає: ти согрішив із якоюсь жінкою.

— Дженніфер! — скрикнув я, щиро ображений. — Я не дозволю, щоб за моїм столом, коли я снідаю, заводили подібні розмови.

— В такому разі я вимагаю, щоб ти обідав за моїм столом. Згода?

І я сказав цьому Богові (хоч би хто і хоч би де він був), що погоджуюсь на статус-кво. Я згоден і далі мучитися, згоден знати — при умові, що Дженні не знатиме. Ти чуєш мене, о Господи? То скажи, яку ти вимагаєш ціну.

— Олівере.

— Слухаю вас, містере Джонас.

Він викликав мене до свого кабінету.

— Ви знайомі зі справою Бека?

Звичайно, я був знайомий. Роберт Л. Бек, фотокореспондент журналу «Лайф», намагався сфотографувати сутичку демонстрантів з поліцією в Чикаго, і поліцейські мало не вибили з нього душу. Джонас вважав цю справу однією з тих, на яких базується репутація фірми.

— Я знаю, що його віддухопелили фараони, сер,— відповів я бадьоро (ха-ха!).

— Мені б хотілося, щоб ви вели цю справу, Олівере,— сказав він.

— Я сам?

— Можете взяти собі в помічники когось із молодших співробітників. Молодших? У конторі я був наймолодший. Але я зрозумів підтекст його слів: Олівере, незважаючи на свої молоді літа, ти вже став одним із нас.

— Дякую, сер.

— Чи скоро ви можете виїхати до Чикаго?

Я твердо був вирішив нікому не казати про своє лихо і нести його тягар самому. Отож я й почав забивати баки старому Джонасу; не пам'ятаю навіть, що я наговорив йому, але все зводилось до одного: у мене, мовляв, немає настрою виїздити з Нью-Йорка. Я сподівався, що згодом він зрозуміє мене. Але тоді він був явно розчарований моєю нехиттю прийняти його пропозицію, яка водночас була значущим жестом. О Боже, містере Джонас! Якби ви тільки знали справжні причини відмови!

Парадокс: Олівер Берретт IV виходить з роботи раніше, а йде додому повільніше. Як це пояснити?

У мене виробилася звичка стояти перед вітринами на П'ятій авеню і дивитися на привабливі, але, вважайте, непотрібні екстравагантні речі, які б я купив для Дженніфер, аби не треба було вдавати, що все йде... йде нормально.

Певна річ, мені було страшно повертатися додому. Бо тепер, через кілька тижнів після того, як я довідався про хворобу Дженні, вона стала худнути. Схудла вона трохи і, мабуть, сама цього не помітила. Але я, знаючи, що на неї чекає, помітив.

Я частенько зупинявся перед конторами авіакомпаній: Бразилія, Антільські острови, Гаваї («Тікай від турбот — лети туди, де завжди сонце») і тому подібні райські місця. Одного разу я побачив рекламне оголошення — компанія ТУЕ пропонувала подорож до Європи на пільгових умовах (туристський сезон уже минув) — Лондон для модників і модниць, Париж для закоханих...

- А як же стипендія? Як Париж — мрія мого розтриклятого життя?
- А як — наше майбутнє, наше одруження?
- Хтось згадав про одруження?
- Я згадав. І ладен усе повторити.
- Ти хочеш одружитися зі мною?
- Так.
- Чому?

На той час моя кредитоспроможність сягнула такого рівня, що у мене вже була картка клубу «Дайнерс»¹⁹. Досить мені було розписатися на аркушику паперу, і я став гордим власником двох квитків (перший клас — знай наших!) до Міста Закоханих.

Коли я прийшов додому, вигляд у Дженні був кепський: обличчя бліде і змарніле. Але я сподівався, що, як тільки вона почує про мій фантастичний задум, щоки її враз порожевіють.

— Місіс Берретт, у мене є новина, — сказав я. — Здогадайтесь яка.

— Ти полетів з роботи, — сказала моя дружина-оптимістка.

— Не полетів, а полечу, — відмовив я, витягаючи квитки. — І не з роботи, а в Париж. Летимо завтра увечері.

— Дурниці, Олівере, — сказала вона. Сказала спокійно, не так, як завжди — з удаваною сварливістю. Сказала якимось навіть ніжно. — Дурниці, Олівере.

— Поясни, будь ласка, детальніше, що означають твої «дурниці».

— Слухай, Оллі, — сказала вона тихо, — нам треба це робити інакше.

— Що робити? — запитав я.

— Я не хочу в Париж. Мені не потрібний Париж. Мені потрібний ти...

— Але ж я в тебе є, серденько! — перебив я її з удаваною веселістю.

— І ще мені потрібен час, — провадила вона. — А часу ти мені не можеш дати.

Я зазирнув їй у очі. Вони були невимовно сумні. Сумні від суму, який розумів тільки я. І в них був жаль. Їй було жаль мене.

Ми стояли мовчки, обнявшись. Боже, якщо хтось із нас має заплакати, хай ми заплачемо обоє! Але краще не плакати ні їй, ні мені.

Потім Дженні розповіла, що вона почувала себе «препаскудно» і пішла знову до доктора Шеппарда — не консультуватися з ним, а вимагати, щоб він відкрив правду: «Скажіть мені, ради бога, що у мене таке». І він сказав.

Я відчув себе винним за те, що вона почула правду не від мене, а від іншого. Вона зрозуміла це і зробила навмисно дурне зауваження:

— Він випускник Іельського університету²⁰, Оллі.

¹⁹ Членам цього клубу відкрито кредити у найреспектабельніших готелях та ресторанах.

²⁰ Іельський університет — один з найстаріших і найбільших університетів США. Традиційний суперник Гарвардського.

— Хто?

— Екерман. Гематолог. Він стопроцентний представник Ієла. Закінчив там і коледж, і медичний факультет.

— Він уміє принаймні читати й писати? — запитав я.

— Це ми побачимо,— посміхнулася місіс Олівер Берретт, випускниця Редкліффа 1964 року.— Але я чула, що він уміє розмовляти. А я хочу по-розмовляти з ним.

— Гаразд, тоді звернімося до ієльського лікаря,— сказав я.

— Гаразд,— сказала вона.

19

Тепер мені принаймні було не страшно повертатися додому. Я не боявся «поводитись нормально». Знову ми жили душа в душу, навіть знаючи, що дні нашого спільного життя злічені.

Нам треба було погодити деякі речі,— такі, що нечасто стають предметом обговорення чоловіка й дружини, яким заledве минуло двадцять чотири роки.

— Я покладаюся на твою твердість, хокеїсте,— сказала вона.

— Авжеж, я буду твердий,— відповів я, міркуючи водночас, чи здогадується всевідаюча Дженніфер, що у великого хокеїста тремтять коліна.

— Я хочу, щоб ти підтримав Філа,— пояснила вона.— Для нього це буде найважчим ударом. Зрештою тобі що: ти станеш веселим удівцем.

— Я не буду веселим,— урвав я її.

— Ні, ти будеш з біса веселим. Я хочу, щоб ти був веселим. Домовились?

— Домовились.

— Домовились.

Минув рівно місяць. Ми саме пообідали. Дженні й досі готувала їжу, настаючи на цьому. Я насилу переконав її, щоб вона дозволила мені мити посуд (хоч вона й досі шпигала мене, кажучи, що це «не чоловіча робота»), і саме прибирав тарілки, а вона грала на фортепіано Шопена. Раптом Дженні зупинилася посеред одного з прелюдів, і я відразу зайшов у вітальню. Вона сиділа, опустивши руки.

— Ти почуваш себе гаразд, Дженні? — запитав я, маючи на увазі відносне значення слова «гаразд». Вона відповіла запитанням:

— У тебе вистачить грошей на таксі?

— Звичайно,— відповів я.— Куди ти хочеш поїхати?

— Та, мабуть, у лікарню,— сказала вона.

Ми заметушилися, і я зрозумів: настала фатальна хвилина. Дженні йшла з нашого дому і вже ніколи не повернеться. Вона сиділа, а я складав її речі, міркуючи: що вона думає? Що їй найдорожче у нашому домі? Що б вона хотіла запам'ятати навіки?

Нічого. Вона сиділа, байдуже дивлячись просто себе.

Що б ти ще хотіла взяти з собою? — запитав я.

Вона похитала головою, а потім згадала:

— Тебе.

Спіймати таксі було важко: люди саме поспішали до театрів тощо. Наш швейцар щосили сюрчав і вимахував руками, наче темпераментний суддя на хокейному матчі. Дженні стояла, прихилившись до мене, а я молив Бога, щоб таксі не було і щоб вона стояла так біля мене безкінечно. Але зрештою таксі з'явилося. І таксист нам попався — таке наше щастя — веселун. Почувши: «Лікарня «Маунт Сінай» і якомога швидше», він видав увесь свій розважальний репертуар.

— Не турбуйтеся, дітоньки, ви в досвідчених руках. Ми з лелекою працюємо в парі ось уже багато років.

Ми сиділи на задньому сидінні. Дженні пригорнулася до мене. Я цілував її коси.

— Це у вас перше? — запитав наш веселий водій.

Мабуть, Дженні відчула: ще трохи, і я гаркну на нього, щоб він зашив собі рота. І вона прошепотіла:

— Чоловік прагне бути люб'язним, Олівере. Будь і ти люб'язним.

— Так, сер, — відповів я водієві. — Це наше перше, і дружина почуваться не дуже гаразд. То, може, не будемо зважати на червоне світло?

Таксист домчав нас до «Маунт Сінай» буквально за хвилину. Він справді був дуже люб'язний: вискочив відчинити нам дверцята, прагнув допомогти. На прощання побажав нам щастя. Дженні подякувала йому.

У неї підгиналися ноги, я хотів узяти її на руки й понести, але вона запростувала:

— Тільки не через цей поріг, Шпаргалето.

В приймальному покої нам довелося пройти через неприємну процедуру: давати відповіді на різні запитання.

— Чи страхувалися ви на випадок хвороби?

— Ні.

Чи думали ми про такі дрібниці, як хвороба? Ми були зайняті купівлею посуду.

Звичайно, прибуття Дженні не було для них несподіванкою. Про те, що вона скоро поступить сюди, їх попередив доктор Бернارد Екерман. Тепер він став її лікарем і справдив її сподівання — виявився доброю, чуйною людиною, незважаючи на те, що був стопроцентним ієльцем.

— Ми вводимо їй білі тільця й тромбоцити, — пояснив він мені. — Саме вони їй допоможуть на цьому етапі. Можна обійтися без антиметаболітів.

— Що це таке? — запитав я.

— Це ліки, які уповільнюють розпад кров'яних тілець. Але вони дають неприємні побічні наслідки — Дженні про це знає.

— Слухайте, докторе, — почав я, хоч і знав, що нема чого вчити вче-

ного. — В цих справах наказує Дженні. Як вона скаже, так і буде. А ваше діло — якомога полегшити її страждання.

— Будьте певні, ми це зробимо.

— Мені байдуже, скільки це буде коштувати, — сказав я, здається, підвищивши голос.

— Це може тривати багато тижнів або навіть кілька місяців.

— Чхав я на гроші, — вигукнув я.

Не зважаючи на мій сварливий тон, Екерман терпляче пояснив:

— Я кажу це для того, щоб ви знали: у нас немає змоги передбачити, як довго — чи як мало — вона протримається.

— Тож пам'ятайте, лікарю, — сказав я, — тож пам'ятайте: я хочу, щоб її обслуговували по найвищому розряду. Окрема палата. Окрема сестра й доглядачка. Все, що треба. Прошу вас. Гроші у мене є.

20

Я стверджую: від 63 Східної вулиці, що в Манхеттені, до Бостона, що в штаті Массачусетс, проїхати швидше, ніж за три години двадцять хвилин, ніяк не можливо. Повірте мені, я промчав усю відстань на граничній швидкості і певен: жодна машина, закордонної чи американської марки, навіть коли за кермом сидітиме чемпіон світу з автоперегонів, не зможе проїхати швидше. На массачусетській магістралі стрілка мого спідометра не сходила з цифри сто п'ять.

Я захопив із собою електричну бритву і, будьте певні, гладенько поголився в машині й навіть перемінив сорочку, перш ніж зайти у священний чертог на Стейт-стріт. Хоч була ще восьма ранку, у приймальні вже сиділо декілька поважних бостонців — чекали, доки їх пустять перед очі Олівера Берретта III. Його секретарка — вона знала мене — і оком не моргнула, називаючи по телефону моє ім'я.

Батько не сказав: «Нехай зайде».

Натомість двері кабінету відчинились, і він з'явився власною персоною. І сказав:

— Олівере.

Звикнувши підмічати зміни у зовнішності, я зауважив, що за ці три роки він трохи зблід, волосся посивіло (а може, й порідшало).

— Заходь, сину.

Його тон було важко визначити. Я зайшов у кабінет.

Сів на «стілець для відвідувачів».

Ми поглянули один на одного, потім відвели очі. Я почав розглядати речі на столі: ножиці в шкіряному футлярі, ніжик з шкіряною колодочкою — відкривати листи, фотографія матері, знята багато років тому. Моя фотографія (випускник Екзетера).

— Як тобі ведеться, сину? — запитав він.

— Добре, сер.

— А як Дженніфер?

Щоб не брехати, я не відповів на запитання і зразу ж виклав причину мого раптового візиту.

— Тату, позич мені п'ять тисяч доларів. Дуже треба.

Він поглянув на мене. І начебто ледь кивнув.

— Ну? — сказав він.

— Що, сер? — запитав я.

— Може, ти скажеш навіщо? — запитав він.

— Не можу, тату. Ти мені просто позич. Будь ласка.

Щось підказало мені — якщо вираз обличчя Олівера Берретта III може щось підказати — він дасть мені ці гроші. Я також відчув, що він не буде читати мені нотацій. Але він, очевидно, хотів... хотів поговорити зі мною.

— Хіба Джонас і Марш не платять тобі грошей? — запитав він.

— Платять, сер.

Мені кортіло сказати йому, скільки я одержую,— більше, ніж будь-хто з моїх колишніх однокурсників. Але потім я зміркував: якщо він знає, де я працюю, то, мабуть, знає і яка у мене платня.

— Хіба вона не працює в школі? — запитав він.

Отже, йому відомо не все.

— Не називай її «вона»,— сказав я.

— Хіба Дженніфер не працює в школі? — ввічливо поправився він.

— Вона тут ні до чого, тату. Це особиста справа. Дуже важлива особиста справа.

— Ти, мабуть, ускочив у халепу з якоюсь жінкою? — запитав він, але не осудливо.

— Атож,— сказав я.— Так, сер. Ти вгадав. Позич мені, будь ласка, п'ять тисяч.

Навряд чи він мені повірив. Навряд чи він прагнув довідатись, навіщо мені гроші. Він розпитував мене просто, щоб... ну, щоб поговорити.

Він відкрив шухляду, витяг чекову книжку, оправлену в таку саму кольорову шкіру, що й ніж на столі і ножиці. Він розгорнув її поволі. Я думаю, не для того, щоб помучити мене, а щоб виграти час. Щоб знайти тему для розмови. Якусь безпечну тему.

Він виписав чек, одірвав його і простягнув мені. Секунду я сидів, не розуміючи, що мені слід теж простягнути руку, щоб узяти чек. Тож він збентежився (так мені здалося), забрав руку і поклав чек на край столу. Тоді поглянув на мене і кивнув головою. Його очі, здавалося, промовляли: «Ось те, що ти просив, сину». Але він тільки кивнув головою.

Мені теж не хотілося йти. Але я не міг підшукати слів, які б звучали нейтрально. І ми сиділи мовчки, хоч поговорити хотілось і йому й мені, а проте ми навіть не зважувалися подивитись один одному у вічі.

Зрештою я нахилився і взяв чек. Так, він був на п'ять тисяч доларів, і на ньому стояв підпис: «Олівер Берретт III». Чорнило вже висохло. Я акуратно згорнув його і поклав у кишеню сорочки. Потім підівся й пішов до дверей. Треба було принаймні сказати: я, мовляв, знаю, що заради мене

ти маринуєш у своїй приймальні високих бостонських достойників (а може, навіть вашінгтонських), і якби у нас було що сказати один одному, тату, я міг би навіть почекаати тут, доки ти приймеш відвідувачів, а ти б відмінив свій діловий сніданок... і так далі.

Відчинивши двері, я зібрав свою мужність, подивився на нього і сказав:

— Дякую, тату.

21

Повідомити Філа Кавіллері випало мені. А хто ще міг це зробити? Я боявся, що він розкисне, але він не розкис; спокійно замкнув свій дім у Кренстоні й переїхав у нашу квартиру. Кожен із нас переносить горе по-своєму. Філ переносив його, наводячи лад. Він мив, чистив, натирав. Не знаю, як відбувалася в нього психічна розрядка; та хоч би чим дитина тішилась, аби тільки не плакала!

Чи не сподівався він, що Дженні повернеться додому?

Мабуть, сподівався. Бідолаха! Тому й наводив блиск у квартирі. Він просто не хотів миритися з реальним станом речей. Звичайно, він не казав мені цього, але я знав, що він бореться з безнадією.

Бо я боровся теж.

Коли Дженні опинилася в лікарні, я подзвонив старому Джонасу, сказав, що не зможу ходити на роботу, і пояснив чому. Він був щиро вражений моєю бідною, і щоб не слухати його висловів співчуття, я вдав, що поспішаю звільнити телефон. Відтоді кожен мій день поділявся на дві частини: години, які я проводив у лікарні, й години на все інше. Звичайно, все інше було нічим. Я їв, не відчуючи смаку, дивився, як Філ прибирає квартиру (в котрій уже раз!), і не спав, навіть приймаючи ліки, які мені виписав Екерман.

Одного разу я почув, як Філ, миючи на кухні посуд (руками), бурмоче сам до себе: «Я вже не маю сили терпіти». Я нічого не сказав йому, але подумав: «А я маю. Ти, що єси вгорі і правиш цим триклятим світом, містере Верховна Істота, зроби так, щоб це тривало й далі. Я буду терпіти без кінця й краю. Тому що Дженні — це Дженні».

Того вечора вона вигнала мене з палати, бо хотіла поговорити з батьком «як мужчина з мужчиною».

— На ці збори допускаються тільки американці італійського походження,— заявила вона (обличчя у неї було біле, як її подушка).— Такай звідціль, Берретте.

— Гаразд,— сказав я.

— Але не дуже далеко,— кинула вона мені вслід.

Я сів у кімнаті відпочинку. Незабаром з'явився Філ.

— Сказала покликати тебе,— промовив він хрипко, наче йому здавило горлянку.— А я піду куплю сигарет.

— Зачини ці трикляті двері,— наказала вона, коли я зайшов до пала-ти. Я обережно причинив двері й, повертаючись до ліжка, побачив її всю. Побачив з трубками, що тягнулися до її правої руки, прикритої ковдрою. Я завжди намагався сісти якомога ближче до неї, щоб бачити тільки обличчя, бліде, але з блискучими очима.

Отож я поспішно сів якомога ближче.

— Мені не боляче, Оллі,— сказала вона.— Відчуття таке, наче я повільно падаю зі скелі. Розумієш?

Щось замуляло мені в серці. Це безформне «щось» підступало до горла, щоб довести мене до плачу. Але я не збирався плакати. Я ніколи не плачу. Я хлопець стійкий. Я не буду плакати.

Щоб не заплакати, я мусив зіщипити зуби і не міг розтулити рота. Дове-лося відповісти їй кивком. І я ствердно кивнув.

— Дідька лисого,— сказала вона.

— Га? — промимрив я крізь зуби.

— Тобі не зрозуміти, що таке падати зі скелі, Шпаргалето. Ти ніколи не падав зі скелі за все своє трикляте життя.

— Падав,— сказав я, відчувши, що до мене повертається мова.— Коли зустрів тебе.

— Хіба що,— сказала вона і ледь усміхнулася.— «Яке стрімке було тоді падіння». Хто це сказав?

— Не знаю,— відповів я.— Шекспір.

— Так, але хто саме з його героїв? — замислено спитала вона.— Не можу навіть пригадати, з якої це п'єси. А я ж училася в Редкліффі і мала б пам'ятати. Колись я знала всі твори Моцарта за номерами по каталогу Кехеля.

— Оце-то пам'ять! — сказав я.

— Так, пам'ять була чудова,— сказала вона і наморщила чоло.— Який номер концерту до мінор для фортепіано з оркестром?

— Я подивлюся в довіднику,— сказав я.

Я знав, де він стоїть. На полиці біля фортепіано. Я подивлюся сьогодні ж і завтра скажу їй.

— Колись я знала. Так, колись я знала.

— Слухай-но,— сказав я тоном Богарта,— ти хочеш розмовляти про музику?

— А ти волієш розмовляти про похорон? — запитала вона.

— Ні,— відповів я, жалкуючи, що урвав її.

— Про похорон я вже говорила з Філом. Ти слухаєш мене, Оллі?

Я одвів погляд.

— Так, я слухаю, Дженні.

— Я дозволила йому влаштувати католицьку відправу і сказала, що ти даси згоду. Згода?

— Згода,— сказав я.

— Згода,— повторила вона.

Я зітхнув з полегкістю, гадаючи, що найгірше позаду.

Але я помилився.

— Слухай-но, Олівере,— сказала Дженні тихо, але сердито.— Я наказую тобі, щоб ти перестав терзатися докорами сумління.

— Хто, я?

— З обличчя твого не сходить винуватий вираз. Ти мучишся.

Я спробував змінити свій вираз, але м'язи обличчя були наче заморожені.

— Ніхто в цьому не винен, Шпаргалето! Тож годі тобі каратися!

Я хотів дивитися на неї — хотів би ніколи не зводити з неї очей,— однак потупився. Мені було соромно. Навіть тепер Дженні зуміла прочитати мої думки.

— Слухай-но, Оллі, це єдине, про що я тебе прошу. Все інше, я знаю, ти переживеш.

Та штука знову замуляла мені в серці, і я боявся навіть промовити «гаразд». Я тільки мовчки дивився на Дженні.

— Чхала я на Париж,— раптом сказала вона.

— Га?

— Чхала я на Париж, на музику, на весь той непотріб, що, як тобі здається, ти вкрав у мене. Все це мені байдуже, запевняю тебе, сучий сину. Віриш чи ні?

— Ні,— відповів я щиро.

— Тоді забирайся к бісовій матері. Не хочу я, щоб ти сидів біля моєї — будь вона проклята! — смертної постелі.

Вона говорила не в жарт. Я знав, коли Дженні говорить серйозно, а коли ні. Отож задля того, щоб лишитися біля неї, я збрехав.

— Я вірю тобі,— сказав я.

— Це вже краще,— сказала вона.— Ти можеш зробити мені одну послугу?

До горла мого підкотив клубок і здавив його так, що у мене мало не бризнули сльози. Але я витримав — не заплакав. Кивнувши ствердно головою, я дав зрозуміти Дженні, що ладен зробити їй яку завгодно послугу.

— Ти можеш стиснути мене міцно-міцно? — запитала вона.

Я взяв її за лікоть — Боже, яка в неї тоненька стала рука! — й обережно потиснув.

— Ні, Олівере,— сказала вона,— стисни мене в обіймах. Ляж поряд.

Дуже, дуже обережно, щоб не зачепити трубок та іншого приладдя, я ліг поряд неї у ліжко й обняв її.

— Дякую, Оллі.

Це були її останні слова.

22

Філа Кавідлері я знайшов у соляріумі, де він курив кільканадцять сигарет.

— Філе,— сказав я тихо.

— Що?

Він поглянув на мене і, мабуть, відразу зрозумів. Його треба було втішити. Я підійшов і поклав руку йому на плече. Я боявся, що він розплачеться. За себе я був певен. Мені було не до сліз.

Він поклав руку на моє плече.

— Треба було мені,— промурмотів він,— треба було не...

Він замовк. Я теж мовчав, чекаючи. Поспішати, зрештою, було нікуди.

— Треба було не обіцяти Дженні, що заради тебе я буду триматися твердо.

І на знак того, що виконає свою обіцянку, Філ легенько поплескав мене по руці.

Я знав: мені слід побути на самоті. Подихати свіжим повітрям. Можливо, походити.

Внизу у вестибюлі стояла повна тиша. Її порушували тільки мої кроки по вкритій лінолеумом підлозі.

— Олівере.

Я зупинився.

Це був мій батько. Якщо не рахувати реєстраторку за столиком, у вестибюлі, крім нас, не було ні душі. Та і в усьому Нью-Йорку, крім нас, напевне, всі уже спали.

Я не міг розмовляти з ним і пішов прямо до обертових дверей. Але за мить він теж опинився надворі поряд зі мною.

— Олівере, треба було розповісти мені,— сказав він.

Ніч була холодна. І тим краще: я весь задубів і хотів хоч що-небудь відчути. Батько говорив до мене, а я непорушно стояв, підставивши обличчя холодному вітру.

— Як тільки я довідався, зразу ж скочив у машину.

Я забув надягнути пальто; холод проймав мене до кісток. Добре. Це добре.

— Олівере, я приїхав допомогти,— наполегливо сказав батько.

— Дженні померла,— сказав я йому.

— Я шкодую,— прошепотів він вражено.

Сам не знаючи чому, я повторив те, що почув колись від нині мертвої красуні-дружини:

— Кохання — це коли ні про що не шкодуєш.

А потім я зробив те, чого ніколи не робив у його присутності, а тим більше в його обіймах. Я заплакав.

Сігел Е.

С34 Історія одного кохання: Роман: Для ст. шк. ві-
ку/ Пер. з англ. М. М. Пінчевського та О. І. Те-
реха; Мал. Є. Є. Котляра.— К.: Веселка, 1991.—
80 с.: іл.

ISBN 5-301-01391-2 (укр.)

Роман сучасного американського письменника про ніжну і трагічну любов
юнака Олівера до дочки бідного італійського емігранта Дженні. За романом
знято кінострічку, яка обійшла всі екрани світу.

С 4804040101—211 БЗ—18—48. 91
М206(04)—91

ББК84.7США

**Роман современного американского писателя
о трогательной юношеской любви**

Литературно-художественное издание

Сигел Эрик

ИСТОРИЯ ОДНОЙ ЛЮБВИ

Роман

(На украинском языке)

Для старшего школьного возраста

Перевод с английского

Пинчевского Мара Михайловича и

Тереха Александра Ивановича

Рисунки

Котляра Евгения Евгеньевича

Киев «Веселка»

Відповідальний за випуск Д. С. Андрухів

Художній редактор А. О. Ливень

Технічний редактор Т. В. Остадецька

Коректори Л. О. Юван, В. Д. Бондар

ИБ № 5977

Здано до набору 19. 07. 91. Підписано до друку 20.08.91. Формат 60×84¹/₁₆.
Папір друкарський № 2. Гарнітура «Таймс». Друк офс. Умовн. друк. арк. 4,65.
Умовн. фарб.-відб. 5,12. Обл.-вид. арк. 5,53. Тираж 100 000 пр.
Зам. 1131-1. Ціна 95 к.

Орден Дружби народів видавництво
дитячої літератури «Веселка»,
254655, Київ, МСП, Мельникова, 63

Львівська книжкова фабрика «Атлас»,
290005, Львів, Зелена, 20.

Дорогий читачу!

*Ти щойно перегорнув останню сторінку
цієї книжки.*

*Що в ній сподобалося тобі, особливо
припало до душі?*

Які твори ти ще хотів би прочитати?

*Листа з відповідями надсилай нам
на адресу: 254655, Київ, МСП,
вул. Мельникова, 63,
видавництво «Веселка».*

Дорогий читачу!

*Радимо тобі прочитати такі книжки
видавництва «Веселка», що вийдуть
протягом 1991 року:*

Берроуз Е.

ТАРЗАН, ГОДОВАНЕЦЬ ВЕЛИКОЇ МАВПИ.

Серія романів про Тарзана принесла американському письменникові Едгару Берроузу (1875—1950) світову славу. Калейдоскопічна зміна подій, додання непереборних перешкод, безперервний ланцюг найкарколомніших пригод — усе це дає підставу зараховувати романи Едгара Берроуза до найпопулярніших творів пригодницького жанру.

Гловацька К.

МІФИ ДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ.

Збірка про найвідоміші міфи
та героїв Давньої Греції.

КНИГА ПРИГОД.

Збірка оповідань та повістей сучасних письменників
різних країн світу на історико-пригодницьку тематику.

Шрамкова Я.

БЛА СТРИЧКА В ТВОЄМУ ВОЛОСІ.

Роман сучасної словацької письменниці про дівчинку
Шимонку, про її боротьбу із злом і несправедливістю.

95 к.

